HAKİKAT YOLUNU ARAYANLAR

M. Kâzım Öztürk

İZMİR 1995

İÇİNDEKİLER

Önsöz	2
Tenzih mertebelerinden ilâhî isimlerin inişi	4
Kelime-i Tevhîd	16
Nefy ve İsbât	19
Tevhîd menzillerinden nefy ve isbâtm görünmesi	23
Şeyh-i Mercû ve İnsan-ı Kâmil	26
Zikir	31
Râbıta	34
Beş Latife	37
Vücûdda rûhun murâkabesi	46
Rûh ve vücûdun murâkabesi	51
Beş Latife'nin Ahadiyyet yoluyla murâkabesi	59
İnsanın iç âlemindeki değişik tasarruf mertebeleri	65
Vahiy	76
Kur'ân'da duâ	86
İndeks	91

KUR'ÂN'A UYGUN OLMAYAN HİÇ BİR DÜŞÜNCENİN DİN VE İNANIŞLARIMIZDA YERİ YOKTUR.

M. KÂZIM ÖZTÜRK

ÖNSÖZ

Allah'ı bilmek için Kur'ân'ı bilmek gereklidir. Kur'ân'ı bilmek ise Hz. Muhammed'i bilmekle kaimdir. Zirâ, Hz. Muhammed'in bize bildirdiği ilâh gerçek ilâhtır.

Cenâb-ı Hakk, kendisinin bilinmesini murâd ettiği için insanları yaratmıştır. Allah ile insan arasındaki yakınlık kalb ve rûh ile meydana gelir. İmân kalb, amel ise rûh ile ilgilidir. Bu yakınlığı korumak için kul, Allah'ın yolunda olmalı ve O'nun emirlerini yerine getirmelidir.Özel bir itinâ göstererek kalbini, rûhunu ve ahfâsını terbiye etmeli; bunun için de Kur'ân'ı kendisine rehber eylemelidir. Zirâ, Kur'ân'dan başka tutunacak dalımız yoktur.

İnsanın her an Allah ile beraber olduğunu aklından çıkarmaması lâzımdır. "Nerede olursanız olun, Allah sizinle beraberdir. Allah yaptığınızı görür." (Kur'ân 57/4). Allah, kulunun O'na duâ ettiği zaman duâsını kabul edeceği müjdesini Kur'ân'da vermiştir. Samimiyet ve gönülden gelen bağlılık ile ibâdet ettiği takdirde insan mânevî bir gelişme gösterir ve yüksek mertebelere ulaşır.

Bu, hacmi küçük fakat anlamı büyük hattâ ağır olan eseri yazmamdan murâd, "Ben size şahdamarınızdan daha yakınım." diyen Cenâb-ı Hakk ile insanların arasındaki mânevî münasebeti, birliği, mümkün olduğu kadar ve iktidarımız nisbetinde meydana çıkarmak içindir.

Bu eserin "Beş Latife" adlı bölümünü yazarken Seyyid Ahmed Husameddin Hazretlerinin" Hakâyık-üt Tecrid fî menâzil-üt Tevhid" adlı kitabını esas aldım.

Bir hususa daha işaret etmek istiyorum. Güzel türkçemizde karşıtı olmakla beraber konumuzun özelliği bakımından kullanmamız gereken arapça kökenli kelimeleri doğru şekilde ve aslına uygun okutabilmek için gerekli işaretlemelere dikkat ettim. Böylece okurlarımın doğru telaffuz etmelerini sağlayacağımı tahmin ediyorum.

Bu kitabın yazılışında beni teşvik eden ve hazırlanışında büyük emeği geçen kızım Fatma Aymelek Öztürk'e teşekkür ederim.

Ele aldığım konularda hatâm olduysa Allah'ın affına sığınırım.

Menderes, İzmir
21 Mart 1995

M.KÂZIM ÖZTÜRK

TENZİH MERTEBELERİNDEN İLÂHÎ İSİMLERİN İNİŞİ

Henüz isimler ve sıfatlarla vasıflanmayarak tenzîh mertebesinde olan Zât'a **"Zât-ül Baht"** veya Amâ denilir. Düşünce ile kendisine ulaşılamaz. Kendi ilmi kendi zâtını "Alîm", bilgisi ezelî ve ebedîdir. Kendisi de kendisi ile kaimdir. Zât-ül Baht'ı bilmek ve bildirmek imkânsızdır. Sonsuz yoklukta Hakk'm mutlak vücûdundan başka bir şey yoktur. Zât-ül Baht dediğimiz öyle bir zâttır ki, O'nu tâyin edecek bir isim, O'nu târif edecek bir sıfat, O'nunla hükmolunacak hiç birşey yoktur ve hiç birşey O'na nisbet olunmaz; ihtiyaç, icâd, olma, ilmin bilgisi, nefsi ile yâhut gayriyle hiç bir alâkası yoktur. Bu yazılanların hepsi Zât-ül Baht'ı belli etmek ve O'nu belirtmek içindir.

Bir rivâyette "Yâ Resulullah! Cenâb-ı Hakk bu âlemleri yaratmazdan önce nerede idi?" sorusuna Peygamberimiz "Amâ'da idi. Altında ve üstünde hava olmayıp kendi Zât-ül Baht'ı vardı. Gerek rûh ve gerek vücûd olsun kendisi ile beraber hiç birşey yoktu." buyurmuşlardır.

Amâ mertebesinin tasarrufu altında olan "**Ahadiyyet**" makamında Allah'ın ismi "**Ahad**"dır. Ahad, zât için düşünülebilecek adedî ve terkibî çokluğu ve bunun doğuracağı cismiyet özelliklerini nefyetmek sûretiyle Allah'ın birliğini tenzihî veya selbî sıfatları (celâl sıfatları) açısından anlatır. Bu makamda teklik sıfatı hariç isim, sıfat, nisbet ve taayyünlerden hiç biri yoktur.

Ahadiyyet'te Zât'ını Zât'ı ile bilmek mümkündür. Bu makam Zât'ı bakımından bir olduğunu gösterir. Diğer şeylerin bilgisi burada yoktur. Zirâ, idrâk edilmeyen ve hiç bir sıfatla vasıflandırılmayan bir varlığın bilinmesi mümkün değildir. Bilme söz konusu olursa ortaya çokluk çıkar ki bu da birlik fikrine aykırıdır.

Allah'a nisbet edilen "bir"lik herhangi bir sayı dizisinin ilk basamağı anlamına gelmez. Buradaki "Bir" kesreti yâni bütün çokluğu ihtivâ eden ve bu sûretle de ortadan kaldıran "Teklik" makamıdır. Ahad kelimesi Allah'tan başkasına nisbet edilemez; bu bakımdan kelimenin çoğul hâli yoktur. Bu "Bir" Peygamberimiz Hz. Muhammed'in bildiği ve bize bildirdiği Allah'tan başkası değildir. Allah bu evreni insan için, insanı da Allahlığmı bildirmek için yaratmıştır.

Ahadiyyet'in üzeri ululuk (celâl) ve yücelik perdesiyle sıkı bir şekilde örtülmüştür. Her türlü kayıttan münezzeh ve mukaddestir.

Ahad kelimesi, Zât-ı ulûhiyyet'le ilgili olarak Kur'ân'da ilâh ve Allah lafızlarına sıfat olarak kullanılır. Çünki Allah isminin tarifi içinde "Bütün sıfatları ihtivâ etmek" mefhumu vardır.

Ahadiyyet'te Allah'ın Zât'ı bakımından bir olması kavramı **"Vahdet"** kelimesi ile ifâde edilir. Vahdet'in bir yönü Ahad, diğer yönü Vâhid'dir. Vahdet, Allah'ın Zât'ını, sıfatlarını ve isimlerini "Kül" hâlinde bilmektir. İlk taayyün denilen Vahdet mertebesinde bütün varlıklara ait a'yân (ayn'lar) zâhir oldu. Bu tecellî ile Hakk, Ahadiyyet mertebesinden **"Vâhidiyyet"** mertebesine indi. Vâhid bir demektir. Ancak bu "Bir", Allah'ın sıfatları ve isimleri bakımından "Bir"dir. Vahdet'te küllî olarak bilinen şeyleri "cüz'î" olarak bilme Vâhidiyyet'te mümkündür. Sadece düşüncemiz ile bilmekliğimiz için itibarî bir mertebe sıralaması yapılırsa Ahaddiyyet "la-taayyün" (belirsizlik), Vahdet "taayün-ü evvel" ve Vâhidiyyet "taayyün-ü sâni" yâni ikinci belirmedir.

En kutsal olan bu Zât, kendisinin bilinmesini murâd ederek, Kur'ân 36/83: "Bir şeye "ol" demektir, hemen olur." âyetinden anlaşılacağına göre

"Ulûlıiyyet" (Allahlık) mertebesine indi. Bu tâbir, akıl erdirme ve belli etme içindir. Yoksa Cenâb-ı Hakk için yükseliş ve iniş düşünülemez. Ulûhiyyet mertebesi teşbih mertebesidir. Amâ mertebesi ile Ulûhiyyet mertebesi arasındaki farkın bilinmesi lâzımdır. Zât-ül Amâ'dan kullar bir haz ve nasip alamaz.

Seyyid Ahmed Husameddin Hazretleri, Kur'ân 73/5: "İnnâ senülkıy aleyke kavlen sekıylen" yüce âyetinin tevilinde "Ulûhiyyet mertebesinde Biz sana şânı yüce Kur'ân'ı vahyettik ve bıraktık..." buyurmuşlardır. Yine Kur'ân 18/2 "...min ledünhü..." âyetinin tevilinde de bu hususu "O kitap O'nun ulûhiyyeti katında eğriliği ve çarpıklığı olmayan ve inişi kıymetli olan kitaptır" şeklinde açıklamıştır.

Cenâb-ı Hakk'ın irâdesi taalluk etmeden evvel biz O'nun ilminde idik. Kendi ilminde sâbit olan **"A'yân"a "Kim"** emri nisbeti ile tecellî etti ve **"A'yân-ı Sâbite"** yâni rûhlar yaratıldı, yâni biz var olduk.

"A'yân-ı Sabite" (Ayn-ı Sâbite'nin çoğul hâli), dış âlemde var olan eşyânın Allah'ın ilmindeki hakikatleridir. A'yân-ı Sâbite'nin kendisi bâtın, sureti zâhirdir. Allah, A'yân-ı Sâbite sahasını insanlara kapatmıştır

O, kün emrinin tecellîsi, önce ilim, sonra ayn mertebesinde, şeylerin ve istidatlarının var olmasını icâb ettiren en kutsal tecellî olan **"Feyz-i Akdes"** den a'yân'ı, yâni şeylerin Allah ilmindeki sûretlerini, **"Tekvîn"** (yaratma) mertebesine indirdi. Böylece Tekviniyyet tecellî etti. Bu tecellî, **"Feyz-i Mukaddes"**den bizi ve tüm âlemleri **"Feyekûn"** (oluş) meydanında gösterdi. Kur'ân 16/40: "Bir şeyin olmasını istediğimiz zaman bizim sözümüz ona "Ol" demekten ibârettir."

Şeylere ait istidatların hariçte zuhûr etmesini icâb ettiren isim tecellîlerine **"Feyz-i Mukaddes"** denilir. Feyz-i Mukaddes, Feyz-i Akdes'e bağlıdır. Feyz-i Akdes ile A'yân-ı Sâbite ve bunların aslî istidatları yâni rûhlar ve oluşlar, ilimde husûle gelir. Feyz-i Mukaddes'de ise bu a'yân, temel özellikleri ve tamamlayıcı unsurlarıyla hariçte zuhûra gelir. A'yân-ı Sâbite kavramının çoğul olarak kullanılması birden fazla rûh âlemi olduğuna işarettir, diyebiliriz. Nitekim **"Kuddûsiyyet"** ile tecellî ettiğinde mukaddes rûhlar; **"Selâmiyyet"** ile tecellî ettiğinde büyük peygamberler; **"Müheyminiyyet"** ile tecellî ettiğinde ehlullah ve enbiyâ; **"Aziziyyet"** ve **"Mütekebbiriyet"** ve nihayet **"Cebbâriyyet"** ile tecellî ettiğinde nefis ve şeytan gibi süfliyât zuhûra geldi. İşte **"Vech-i Ahadiyyet"** bu aynalarda birbirinden farklı sûrette göründü.

Sanki bu âlem, kırık aynalardan ibâret olup, bâzı parçalarında "Zât-ı Vâhid" (Tek Allah) geniş olarak göründü, diğer parçalarında ise uzun olarak göründü. Halbuki Allah (c.c) birdir. Bu eğrilme ve tezatlar ancak göründüğü aynaların ayrı görüntü vermelerinden ileri gelmiştir. Yoksa gerçekte ayrılık yoktur ve bu kırık aynalarda görülen âlem, birbirinin karşısında olan isimlerinin gölgesi olduğundan zât güneşi doğduğunda bâzısında kederli görünüp bâzısında berrak ve parlak göründü. Meselâ, zât güneşi, bâzısını kâfir gösterdi. Çünki o, Kahhariyyet'in gölgesi olduğundan kâfirdir. Bâzısını mü'min gösterdi, bu da Hâdiyyet'in gölgesi olduğu içindir. Hâsılı, bu aynalarda farklılıklar ve karşılıklı olmalar isimleri ve sıfatları gösterdi. Zirâ, yaratılmış olanların istidatları birbirinden farklıdır.

Cenâb-ı Hakk, bizi vücûda getirdi ve ilâhî isimlerin rablığı da bizi bir seviyeye ulaştırdı. Bu seviye vücûd bulduktan sonra Vâhidiyyet'ten Rübûbiyyet'i talep etti. Bu Rübûbiyyet için dahi maddî ve mânevî tecelliyet vardır. Bütün bunların ilahî kanun icâbı, mânevî Rübûbiyyet'in isim ve sıfatlarından meydana gelmesi gibi.

Cenâb-ı Hakk'ın yaratmasında birbirine benzeyenlerin tecellîsi, Rübûbiyyet'in cereyânı ile meydana gelir. Zâhirde olan bu Rübûbiyyet mümkün olabilen hâdiselerle emsâlinden farklı tutulur. Zirâ, bu yaratılış ve bu tecellî, herşeyde görülür.

Nitekim, insan varlık âlemine inip hayat, ilim, kudret... gibi sıfatlarla vasıflandı. İnsanın yarısı rûh, yarısı bedendir. Rûh varlık âlemine inince, feyz ve terbiye kabûl eden bir varlık olarak "Ubûdiyyet" ve "Rübûbiyyet" mertebesinde hayat için lüzumlu sebeplere muhtaç oldu. İnsanın Ubûdiyyet ve Rübûbiyyet için yaratılmış olduğuna dair kendisinde bir anlayış ve sağlam bilgi meydana geldi.

Rübûbiyyet isimleri bizim üzerimize yayıldı. Beden ciheti ile, her bir varlık Rübûbiyyet isimlerinden gelen şeyi talep eder. Bilgisi ezelî ve ebedî olan "Alîm" ismi, bilgiyi; kudret sahibi, herşeyi yapmaya gücü yeten "Kadir" ("k" uzun okunur) ismi, Allah tarafından takdir edilmiş olan kazâ ve kader gibi şeyleri; bütün yaratılmışların rızkını veren "Rezzak" ismi de yiyecek ve içecek şeylerin vücûdunu talep etti. Bu isimlerin bâzısı da hâvi olduğu şeyin gereği ayrıcalıklara sahiptir.

Her bir isim, kendi terbiyesi icâbı, kendi kuluna tasarrufu ile sahip çıkar. "Mudill" ismi, bir fâsıkın yâni, Allah'ın emirlerini tanımayan ve günah işleyenin vücûdunda doğru yoldan çıkarmak üzere tasarruf eder. O fâsık kişi, "Mudill" isminin tamamına mazhar olmuş olur. Yine hidâyet eden, doğru yolu gösteren "Hâdî" ismi, mü'minde, hidâyetin görünmesine rizâ gösterir. Her bir isim, rablığının gereği, eşyanın vücûdunda açıkca bellidir.

Bir bağlılığından bir diğerine ve bir Rübûbiyyet'ten diğer bir Rübûbiyyet'e geçmesi için kulun elinde "Tevbe" (işlenmiş bir günah veya suçun bir daha işlenmeyeceğine dair verilen söz) gibi bir irâdesi de eksik değildir. Mü'mine her şeyi hazırlayan Cenâb-ı Hakk, "Hâdi" ve "Mudill" gibi iki sıfatından birisini elde etme seçeneğini kulun kendi irâdesine vermiştir. "Mudill" isminin sahipliği altında olan bir kimse, kalbine gelen ilham ile tevbe etmek sûretiyle "Hâdî" isminin tasarrufuna girebilir.

Sırrın zuhûru, risâletin zuhûrunu gerektirdiği gibi risâletin zuhûr ve irsâli de fitne ve iptilâyı gerektirdi. İnsanlar, bu risâlet ile ayrılığa düştüler. Kimisi mü'min, kimisi de kâfir oldu. Böylece peygamberlere "Nefy ve isbât"a taalluk eden küfür ve imân zâhir oldu. Bundan sonra kâfir küfrü ile, mü'min de imânı ile uğraşarak hak ve hakikate ulaştı. Kur'ân 2/156: "...Biz Allah'ın kullarıyız ve sonunda O'na dönüp gideceğiz."

* * *

Kur'ân, insanın gönülden bağlı olduğu ancak doğrudan dünyâ gözü ile göremediği ilâhî yaratıcıyı gerektiği kadar tanıyabilmesi için O'nu vasıflandırmıştır. Kur'ân 57/3 yüce âyetine göre "O evvel, âhir, zâhir, bâtındır." Yâni O, ezelî, ebedî, zâtı itibarıyle bâtın, sıfatları ile zâhirdir. Cenâb-ı Hakk'ın

zâhir ismi tüm yaratılmış olanlardır. Bunlar zâhirde yaratanın vücûdunu gösterirler.

İlâhi isimler, Allah'ı insan anlayışına yaklaştıran kavramlardır. Kitabımızın konuları içinde ilâhî isim ve sıfat kavramları sık sık yer aldığından, bu bahse geniş bir şekilde yer vermenin yararlı olacağı kanâatındayım.

Tanınmayan, münasebet kurulmayan bir Tanrı'ya hakikî mânâda ibâdet edilemeyeceği düşüncesi ile Kur'ân âlimleri, Kur'ân'daki yüce âyetleri esas alarak ilâhiyat bahislerinin ana konularını Allah'ın varlığı, birliği, sıfatları ve fiilleri olmak üzere ana bölümlere ayırmışlardır. Bu genel tanım içinde varlık konusunu Zât bahsi, diğerlerini de sıfat bahsi olarak adlandırmak mümkündür.

"İsm" kelimesi birçok âyette Allah'a nisbet edilmişse de "Sıfat" kelimesi Kur'ân'da yer almamıştır. Ancak bilmek gerekir ki hangi sıfat söylenirse söylensin, Allah o sıfatla vasfedilemez. Zirâ, Allah sıfatlarını sınırlandırmayı bildirmemiştir ama insanların O'nun varlığını, birliğini tanımaktan da onları menetmemiştir.

Allah'ın ilâhî isimleri veya sıfatlarının belirli bir kural içinde sıralanması O'nu daha iyi anlatabilmek için başvurulmuş bir yoldur. Allah'ın isimleri Esmâ-ı

Hüsnâ (güzel isimleri) Kur'ân'ın birçok âyetinde geçer. (*) Kur'ân'da "İsm" kelimesi Allah lafzına veya onun yerini tutan zamire denilir. Kur'ân 59/24: "O'nun Esmâ-i Hüsnâ'sı vardır." Kur'ân ilmiyle meşgul olanlar Allah isimlerini de Zâtî isimler, kâinatla veya insanla ilgili isimler gibi kısımlara ayırmışlardır. Zâti isimler "Ne olduğu" (Sübûtî) ve "Ne olmadığı" (Selbî) şeklinde ele alınmıştır.

Sıfat, Allah'ın zâtına nisbet edilen bir kavramdır. Kur'ân'da sıfat yerine "Vasf" kelimesi kullanılmıştır.

Tenzihî sıfatlar, Allah'tan nefyedilmesi gereken ve Selbî terimiyle de anılan acz, eksiklik ve yaratılmışlık gibi Ulûhiyyet'e nisbet edilmesi mümkün olmayan sıfatlardır. Kur'ân 42/11: "Hiçbir şey O'nun benzeri değildir."

Hudûs: Başlangıçlı olmak
Fenâ: Sonlu olmak
Müşâbehet: Başkasına benzemek
Kıyâm lî gayrihî: Başkasıyla var olmak
Şirk: Ortaklık

Bu gibi olumsuz niteliklerin ortadan kaldırılması yâni selb edilmesi ile ortada bunların karşıtı olan

---

(*) Geniş bilgi için: M. Kâzım Öztürk, "İman Nûru ve Gerçek Ahlak" 1984, İzmir, Karınca Matbaası

nitelikler kalır. Ulûhiyyet sıfatları veya Sıfat-ı Zâtiye de denilen bu sıfatlar Allah'ın ne olmadığını ifade ederler.

Kıdem: Varlığının başlangıcı olmamak
Beka ("k" uzun okunur): Varlığının sonu olmamak
Kıyâm bî nefsihî: Varlığı için başkasına muhtaç olmamak
Vahdâniyyet: Şeriki bulunmamak
Muhâlefetün li'l-havâdis: Yaratılmışlara benzememek
Vücûd: Yokluğu düşünülmemek

Yukarıdaki bu altı sıfat genellikle Selbî Sıfatlar yâni menfî sıfatlar olarak bilinir. Bunlar Ahadiyyet mertebesinde Allah'ın Zât'ını Zât ile bildirirler. Vahdet makamında küllî olarak bilinen şeyleri cüz'î olarak bilmeye Vâhidiyyet denilir ki, bu da Sübûtî sıfatlarla mümkün olur. Bunlar Allah'ın ne olduğunu bildiren olumlu sıfatlardır. Cemâl sıfatları olarak da adlandırılırlar. Bu sıfatlar mü'minin ubûdiyyeti ile yüce yaratıcının Rübûbiyyet'i arasındaki ilgiyi açıklığa kavuşturan kavramlardır.

Hayat: Diri olma
İlim: Her şeyi bilme
İrâde: Her şeyi yapabilme
Kudret: Yapabilmeye sonsuzca gücü yetme
Semi': Her şeyi işitme
Basar: Her şeyi görme
Kelâm: Kendine özgü söyleyiş
Tekvîn: Yaratma (Sekizinci sıfat olarak bu listeye alınır.)

Allah-kâinat ve Allah-insan ilişkilerini ifâde eden fiilî sıfatlar, bâzı zaman, sübûtî sıfatlardan biri olan tekvîn niteliği içinde gösterilmiştir. Bunlar öldürmek, diriltmek, rızk vermek, cezalandırmak ve armağanlandırmaktır.

* * *

KELİME-İ TEVHÎD

Allah'ın birliğini bilme ve bu bilgiye inanma **"Tevhîd"** kelimesi ile ifâde edilir. Kelimenin kökü "Tek olma" anlamındaki "Vahdet" kelimesinden gelir.

"Lâ ilâhe illallah, Muhammed Resulullah" (Allah'tan başka ilâh yoktur, Muhammed O'nun elçisidir.) şahadet cümlesinin birinci kısmına Kelime-i Tevhîd denilir. Bâzı din bilginleri, Kelime-i Şahadet'in iki cümlesini de Kelime-i Tevhîd olarak kabul ederler.

Kur'ân'ın birçok âyetinde Allah'ın birliği kesin şekilde ifâde edilmiştir. Kur'ân 2/163: "Sizin mâbudunuz tek bir mâbuttur, ondan başka esirgeyen bağışlayan Tanrı yoktur."

Kur'ân 2/255 (Âyet-el Kürsî): "Allah, O'ndan başka tanrı olmayan, kendisini uyuklama ve uyku tutmayan Diri, her an yaratıklarını gözetip Duran'dır. Göklerde olan ve yerde olan ancak O'nundur. O'nun izni olmadan katında şefâat edecek kimdir? Onların işlediklerini ve işleyeceklerini bilir, dilediğinden başka ilminden hiçbir şeyi kavrayamazlar. Hükümranlığı gökleri ve yeri kaplamıştır, onların gözetilmesi O'na ağır gelmez. O Yüce'dir, Büyüktür."

Kur'ân 3/2: "Allah ki, ondan başka tapacak yoktur, Hayy olan, Kayyum olan O'dur." Kur'ân 5/73: "... “ Allah üçten biridir ” diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki hiçbir tapacak yoktur, ancak tek bir tapacak vardır..."

Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri, islâmın esasını ve imânın hakikatlerini anlatarak insanlığı dine davet buyurmuşlar ve onları Kelime-i Tevhîd'e (Lâ ilâhe illallah Muhammed Resulullah) çağırmışlardır. Yüce İhlâs sûresi, Allah'ın sıfatlarından bahsederek O'nun birliğini hâlis kılmaktadır.(*) Peygamberimizin bildiği ve bize bildirdiği Allah hakikî ilâhtır. Muhammed'siz Allah bilinmez. Muhammed'in vücûdu Allah'ı bilmek içindir. O, bütün insanlara hakikî mâbud olan Allah'ı bildirmek için gönderilmiştir.

Allah'ın birliğine inanmanın yanı sıra islâmda her konuda birlik (Tevhîd) vardır. İnsanın dinî inanış ve ibâdet ile, kendini kötü işlerden koruyacak bir vasıf kazanması gerekir. Bunun için de insan, ilâhî hitâbm mahalli ve muhatabı olan kalbini tevhîd nûru ile aydınlatmalıdır. İnsan saf bir niyet ile hareket etmeli, Allah'ı ve Peygamberi görür gibi amel eylemelidir. Allah'ın emrettiği gibi kardeş olunmalı, dostluk yolu terk edilmemelidir. Bütün müslümanlar namazda,

---

(*) M. Kâzım Öztürk, "Kur'ân'ın XX.asra göre Anlamı", cilt I, 1974 Ankara, Ayyıldız Matbaası

zekâtta, oruçta ve bütün iyi işlerde eşitlik ve birlik üzere olmalıdırlar.

Seyyid Ahmed Husameddin Hazretleri, tevhîdin derece bakımından görünüşü ile renklenen mahabbetten hâsıl olan islâm kardeşliğinin birliğini **"Tevhîd-i âsâr"** olarak açıklıyor.

Namazda cemaat ile edâ edilen tevhîde **"Tevhîd-i ef'âl"** denilir. Müslümanların rükû', sücûd, kıyâm ve kuûd hâllerinde fiillerini birleştirdikleri gibi ramazan ayının bütün günlerinde açlık ve susuzlukla da birleşmelerine **"Tevhîd-i sıfât"** adı verilir. Yoksa tevhîd, âhirete inanmayan münafıklar gibi fiillerini ve sıfatlarını, Cenâb-ı Hakk'ın fiilleri ve sıfatları ile birleştirmek demek değildir. Zirâ, **hâdisin kadîme yâni yeni meydana gelen hâlin, eskiye yakın olması imkânsızdır.**

Namazın kıyâm hâli Allah'ın, ka'de hâli ise Peygamberin huzurunda bulunma ile ilgilidir. Tevhîd'in iki işaret kelimesi, kıyâmda "Lâ ilâhe illallah", kuudda da "Muhammed Resulullah"a işarettir. Cenâb-ı Hakk, bir rekâtta her iki feyzin cerayanını ümmetine ihsan ediyor. Cemaatla namaz kılanların duruş, hareket, niyet ve düşüncelerinin bir olması gibi bütün bir milletin ferdlerinin de tek bir insan gibi aynı fikre sahip olmaları ve müşterek bir varlık kazanmaları lâzımdır.

* * *

NEFY VE İSBÂT

"Nefy" ve **"İsbât"** kelimesi çok zor bir kavram olup yok ile var'ın isbâtı anlamına gelir. **"Lâ ilâhe"** sözü gaflet ve sakınma ile, **"İllallah"** sözü ise huzûr ve uyanıklık itibârı ile Allah demektir.

"Lâ ilâhe illallah" cümlesinin arap harfleri ile yazılışında dört tane "L" (Lam), dört tane "A" (Elif) ve iki tane de "H" vardır. Bu harflerin toplamı ile iki defa "Allah" (c.c) ismi yazılır. Zirâ Allah kelimesi bu harflerden meydana gelmiştir. Gerek "Nefy" cihetinden olsun ve gerek "İsbât" cihetinden olsun her ikisi de Allah demektir.

"Lâ ilâhe"deki birinci "Lâ", "Lâ-i Nâfiye" yâni yok eden, gideren anlamına gelirse de gerçekte buradaki nefy, ancak Allah'ın mevcudiyeti ile ilgili olan kuruntuyu ve her türlü düşünceyi nefîdir. Bu "Lâ" bâtıldır. Onun için bu "Lâ"nm adına, her şeyden el ayak çekip Allah'a yönelmiş demek olan "Ehl-i Tecrîd" ismi verilmiştir.

Hakk'ı talep eden kimsenin bu doğru yoldan geçerken görmüş olduğu gayb âlemindeki bütün hakikatleri ihtiva eden mutlak hakikat, Hakk'a ve

hakikate ulaşmaya yardım edemeyecek sûret ve âdet hükmünde kaldığından sâlik bu menzilden, önünde olan ikinci menzile geçmeyi seçer. Burada onu karanlıklar perdesi karşılar ki, bu da "İlâhe" kelimesinin ilk harfi olan "Elif" (i) harfidir. Bu "Elif" ikinci "Lâ"ya geçmeye mâni ise de sâlik kendi gayreti ve çalışması ile bu engeli aşabilir. Onun için, bu ikinci menzilde, zikir ehli zan vâdisinde ve hesaplaşma gününün düşüncesi ile karanlıklar ve mahçubiyet içinde neyi "Nefy" ve neyi "İsbât" edeceğinde tereddüt ve hayret içinde kalır.

Sâlik, gayreti ile, bu sefer "İlâhe" kelimesindeki "Lâ"ya ulaşarak ona nazar eder. Bu "Lâ"yı da bulunduğu toplumun âdetlerinin ve âlemin kanun ve intizamının kucaklamış olduğunu görür. Bu "Lâ"yı da ilk görüşte birinci "Lâ" gibi bâtıl zanneder. Zirâ bunun tamamıyle insanlığa ve insanlığın da diğer mahlûkata aynen benzemesi dolayısıyla buna "Hakk" diyemez. Onun için bu "Lâ"ya, meydana gelen hâdiseler nedeni ile "Şibh-i Hakk" (Hakk benzeri) denilir. Bu "Lâ"nm kendisi bâtıldır, çünkü, Allah'ın birliğine inanarak tam anlamıyla işe girişip, toplumun âdetlerini taklit eden kimsenin kendisi henüz "Şibh-i Hakk"dır. Zirâ karanlık içinde olan o kimse, hâlâ bâtıliyyet dairesinden geçememiştir. Sâlik fikrini karar vermede geciktirir; kendisinde olan mutlak hakikatın, bırakmış olduğu açık ve düzgün alâmetler yavaş yavaş zuhûr etmeye ve görünmeye başlar.

Aslında "İlâhe" kelimesindeki "Lâ", birinci "Lâ"ya benzese de bunun benzemesi "Şibh-i bâtıl" (Bâtıla benzeme) olduğundan Allah'a yönelmiş kimseler, bu "Lâ"ya da "Şibh-i bâtıl" ismini verdiler. Bu "Lâ"nın doğruluğu belli olmamış, şekil ve resimde kalmıştır. Halbuki bu "Lâ" böyle görünse de hak ve hakikattır.

Hakk'ı talep eden kimse bu makamda suskun ve hareketsiz kalmadı, ikinci makamı görmeyi arzu etti. Burada kendi zâtından ve sıfatlarından ve her şeyden soyundu; kendi vücûdu ona hayâl gibi ve Hakk'ın vücûdu zâhir gibi göründü.

Hakk'a ermek için bir rehberin öncülüğünde ve denetiminde çıkılan mânevî ve rûhî yolculuğun başlangıcı "Seyr-i İllallah"dır. Buradaki Allah kelimesinde iki "L" harfi vardır. Birinci "L"de, Hakk yolunda olan kimse, kendisini Hakk'da tüketti ve Allah'ın mutlak hükümdar olduğu bu âlemden tâ dünyânın dışında olan âleme kadar kendi vücûdunu müşahede etti. "Ve eşhedehüm alâ enfüsehüm" sırrına mazhar olmakla kendisinden fânî olduğu gibi Allah'a ulaşmasına dair bir habere de erişemedi. O kimsenin fânî ve muzmahill olmasında bunun büyük tesiri vardır.

"İllallah" kelimesindeki ikinci "Lâ"yı çeken "Elif" (A) harfi "Şuûnât-ı Zât"dır. Yâni, insandan

vâsıtasız olarak zuhûr eden eserlerdir. Beş duyunun görevini vâsıtasız yapması gibi.

Kur'ân 20/14: "Şüphesiz Ben Allah'ım, Benden başka Allah yoktur; Bana kulluk et..." hitabı ile kul, kendini muhatap gördü. Bu gidişte kendini Hakk'a mir'ât (ayna) buldu. Bu mir'ât'tan görünen hakikat lisana sığmaz. Burada sâlik (mürid) söz ile anlaşılamayacak bir mertebeye yükselmiştir.

Sâlik, Kur'ân 53/42: "Doğrusu sonunda Rabb'ine varılacaktır" âyetiyle ulaştığı makamdan sonra Kur'ân 89/28: "...Rabb'ine dön!" hitabı üzere "Râdiye" ve "Mardiye" sıfatları ile vasıflanmış oldu. Râdiye, rıza gösteren, kabul eden ve boyun eğen anlamına gelir. Bu derecede tam teslimiyet başlamıştır. Tasavvuf lisanıyle râdiye, nefs-i insaf, cemi' bilâ fark ve ta'zim-i Hakkâni'den ibârettir. Mardiye ise rıza gösterilmiş, beğenilmiş demektir. Bu makam, teslimiyetin son hâlidir. Bu derecede nefs tamamiyle muzmahill olmuş, benlik erimiş, yok olmuştur. Buna "Nüfus-u kudsiye" denir ki, buradan akseden nûr ise ilimdir.

Bu mertebeye ulaşan zâtlardan bâzısı Hakk'tan halka rücû ederek irşâd ve tebliğe mahkûm yâni Şeyh-i Mercû mertebesine erişti ve bâzısı beşeriyete bir daha gelmek için yol bulamayıp Hakk'da fânî ve muzmahill yâni yok oldu.

* * *

TEVHÎD MENZİLLERİNDEN NEFY VE İSBÂTIN GÖRÜNMESİ

Tevhîdi anlamak ve bilmek için bir takım menziller vardır. Bu menziller **"Tevhîd-i ilm-i şuhûdî"** ve **"Tevhîd-i ilm-i gaybî"** olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bunlardan ilm-i şuhûdî Hakk'ı Hakk ile görme, ilâhî tecellîleri temâşâ, mânâ âlemini seyretme, Allah'ın birliğini çoklukta görme demektir. Tevhîd-i ilm-i gaybî ise fıkıh, amel, itikad, irtibât, ittiba', meyl, meveddet, mahabbet, ilim, hayret ve şaşkınlıktan ibârettir.

Deryâ gibi emvâce takıl eyleme nefret
Kesrette müşâhid olasın tâ o cemâli
Seyyid Ahmed Husameddin Hz.

Allah'ın birliğine inanan ve dünyâdan geçip yalnız Allah ile meşgul olan kimse tecrîd mertebesine ulaşır ve **"Mahv-ü fenâ"** kelimelerinin tesiri ile sıfatları yok olur; dünyâ ile ilişki ve ilgisi kesilir. Vücûdu ve nefsi ile kaim olan tefrîd mertebesine (Hakk'ı şânına yakışmayan vasıflardan tenzih etmek) ulaşıncaya kadar varlıklardan kendisi için olan şeylerin hepsinden ayrılarak yalnız kendisi ile kalır. Bu sûrette vücûdda tek mâbuttan başka birşey kalmaz. Bu da kulluğun sonudur; varabileceğinin en sonu ise

Rabb'inedir. Bu makamın üstünde başka makam yoktur.

Bu yolda giden kimsenin hiçbir şeye mâlik ve sâhip olmadığının şuûru ile, her şeyin gerçek mâlik ve sâhibinin Allah olduğunu idrâk etmesi tamam olduğu vakit, o kimse hakikî imâna ulaşmış, çoklukta birliğin gizlenmiş ve kulun fânî olduğunu anlamış olur. O zaman, ancak Allah kalır. Bu, kulun makamı olan ubûdiyyetin nihayet bulduğu **"Fakr"** makamıdır ki bu, o kişinin kendisini daima Allah'a muhtaç bilmesi, Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını kavramasıdır. Kulun vücûdu, mâneviyatı örten bir perdedir. Bu perde kaldırıldığı vakit, kulun yüzünün nûru yanar. Zirâ bu yanış yaratılmış olan vücûddan ibârettir.

Zikir eden kimse nefy ve isbât zikri ile meşgul olduğu zaman düşüncelerini azaltmalı ve göğsü üzerine "Lâ ilâhe illallah" kelimesinin yazılmış olduğunu müşahede ettiği nûra bakıp nefy hâlinde meydana gelecek mânâsını düşünmelidir.

Nefy, Hakk'ın bağışıdır. Menfî ise esası yokken zihinde kurulmuş olan "İlâh" kelimesidir. Bunun göğüs üzerindeki makamı hafî makamı olup Sıfât-ı Selbiye (kıdem, beka, vahdâniyet, muhâlefetün li'l-havâdis, kıyâm bi-nefsihî) mânâsını kavrayan Hz. İseviyyet'ten ibârettir. (*)

(*) Kitabın "Beş Latife" bölümünde İseviyyet, Âdemiyyet geniş şekilde açıklanmıştır. Ayrıca yazarın "Tevil" adlı kitabına da başvurulabilinir.

"Lâ" kelimesi, yazıda "İlâh" kelimesi ile "Allah" kelimesi arasında bir vasıtadır. Zikir eden kimse onu göğüs üzerine yazılmış gibi tahayyül eder. Bundan sonra hafîye meyleder. Nefy mânâsını, göğsüne yazılmış olan "İlâh" yazısı üzerine düşünür. Sonra "İlâh"m "Elif" (i) harfi ile başlayıp, görülen varlıklar âleminden kalb âlemine geri döndüğü vakit "Lâ" kelimesi ile beraber mülâhaza eder. Bunun göğüs üzerindeki yeri kalb makamı olup bu da Hz. Âdemiyyet'ten ibârettir.

Kul, "Allah" kelimesinin kalbi üzerine yazılmış olduğunu ve sonra nefy ve isbât mânâsını düşünür. Bu mânâ yeni başlamış olanlara göre "Lâ mâbûd illallah", orta derecedekiler yanında "Lâ maksûd illallah", yetişmiş biri için ise "Lâ mevcud illallah"dır.

İmam Desûki Hazretlerine göre zâkir, tüm varlıklara sirâyet eden mutlak varlık ile zikreder. Eğer bununla nefy ve isbât mânâsı murâd olunursa nefy "Lâ ilâhe"dir. Zât'm isbâtı da "İlla hû" dur. Zirâ, Cenâb-ı Bâri'nin Zât'ı, bütün yaratılmışlardan münezzeh olup elbette sıfatlardan sirâyet eder. Bu da "Hüviyet-i Mutlaka"dır. Yâni, yukarıda yazıldığı gibi, tüm varlıklara sirâyet eden mutlak varlık demektir.

* * *

ŞEYH-İ MERCÛ VE İNSAN-I KÂMİL

"Şeyh-i Mercû", Risâlet-i Muhammediyye'nin hâlifesidir. O, Hakk'a vâsıl olmuş ve irşâd görevi ile halka rücû etmiş, yâni geri dönmüş kimsedir. İrşâd için şeyh-i mercû olmak şarttır. Mürşid isteyen kimsenin gerçek rehber olan şeyh-i mercû'yu bulması gereklidir.

Dinimiz ilim ve irfân dinidir. Kur'ân'a uygun olmayan hiçbir düşüncenin din ve inanışlarımızda yeri yoktur. İrfân, gerçeği arayan kimsenin Hakk ile arasında olan bağlılığıdır. Bir kimse **"Fenâ"** yâni yokluk mertebesini kemâle erdirirse **"Beka"** yâni devamlılık âlemine geri dönmüş olur. Böyle bir zât, velî ve âriftir. O, bir dereceye yerleşmiş ve yüce makamda nefsini müşahede etmiştir. Güzel olmayan hâllere dair bir eseri görülmez. Zirâ maddî varlıktan sıyrılıp Hakk'a ulaşması ile ölçülü şekilde Tanrı dostluğu makamını kazanmıştır.

Henüz kendisini yetiştirmemiş bir kimsenin bir başkasına yol göstermesi düşünülemez. Buna rağmen kendilerini mürşid zanneden bâzı zâtların, dinine iştiyâkı olan ve bir şeyler öğrenmek isteyen

kimseleri, anlaşılamayan fakat çekici sözlerle etraflarına toplamaları ve onlara kaldıramayacakları kadar ağır görevler vermeleri hiçbir zaman tasvip edilecek hususlardan değildir. Bu gibi kimseler şeyh-i mercû'un irşâd üstünlüğü sırrından gâfildirler.

Elbette her insanda Cenâb-ı Hakk'ın kudreti vardır ve her canlı, ilâhî isimlerden birinin tecellisine az veya çok mazhar olduğu gibi ilâhî fiillerden bir fiilin de zuhûr yeridir. Şayet her insanda ilâhî kudretin vücûdu yeterli derecede bulunsaydı tek ismin müşahedesi ona kâfi gelirdi. Yâni kendisinde bulunan kudret bu yolu seçen kimseye yeterli olurdu.

Hakk yolunda ilerlemek isteyen kimse, irşâddan nasibini almamış olan bir kimseye tâbi olursa o kimseden hiç bir feyz alamaz. Yaptığı gayret ve sarf ettiği zaman heder olmuş olur; hay huy vâdilerinde avâre koşanların düştüğü azâba uğrar. Böylece Allah'ın kendisine verdiği istidat, kudret ve imkânı da kaybeder.

Kendi vücûdunda Hakk'ı müşahede edemeyen bir kimse, bir başka âşıka Hakk'ı nasıl gösterebilir? Bir kör başka bir köre nasıl rehber olabilir? Dalâlet yolundan kurtulamayan bir kimse, insanları uyaramaz ve onları irşâd edemez. Kur'ân 17/72: "Bu dünyâda kör olan, ahirette de kördür. Yol bakımından en sapık olan da odur."

Gerçek mürşid, irşâd edici sohbeti ile halkı uyarmakla görevlidir. Bu zâtlar, halkın terbiye edicisidirler. Onlar, çok az bulunan aziz bir vücûda sahiptirler. Ancak bu vasıfları, insanlıktan nasibi olmayanların gözüne görünmez. İrşâd yolunun doğrusunu ve yanlışını bunlar bilirler. Herkes istidât ve anlayışı nisbetinde onlara yaklaşır. İnsanlığın doğruluğuna ölçü ve vasıtadırlar. Bu zâtlar insan şeklinde görünen melekler olup Hakk bunlar ile beraberdir.

Onlar iyi ve yüce ahlâka sahiptirler. İnsanlara ihsanda bulunmada elleri çok açıktır. Devamlı ibâdet yolunda bulunan bu kimseler dostları arasında hürmete lâyıktırlar. Nefsin kışkırtıcı havası onların üzerine yol bulup esemez. Bu gibi zâtlar tasarrufları ile Âlem-i Hakk'tan Âlem-i halk'a rücû etmiş yâni yaratılış âleminden yaratılmış olanların âlemine geri dönmüşlerdir.

Bu zâtlar tasarruf ve hakikat vâdisindeki yüce mertebeleri gereği "Zuhûl" dalgınlık ve unutma, "Hayret" şaşkınlık, "Sekr" kendinden geçme ve "Sahv" kendinden geçtikten sonra his âlemine tekrar dönme gibi herkesin derecelerine göre istidâtlarında zuhûr edecek ve gerekecek her bir duruma bilgili olup bu gibi kimselere sâhip çıkarlar.

Yüce Peygamberimizin Kur'ân'ın (3/61) Mübâhele âyetinin nüzûlünde üzerlerine örttüğü abadan Câfer Sâdık Hazretleri, kendine bağlı olanlardan Bâyezid-i Bistâmi, Cüneyd-i Bağdadî, Mâruf-u Kerhî gibi zâtlara birer parça verdiler. Onlar da bu parçaları serpuşlarının üzerine dikerek kendilerini Ehl-i Beyt'e dâhil olmuş saydılar. Bâzı şeyhlerin serpuşlarının üzerine dikilmiş olan gül buna işarettir. Câfer-i Sâdık Hazretleri bu abadan birer parça vermekle irşâd için onlara izin verdi ve bunlara **"Şeyh-i Me'zun"** denildi. Şeyh-i me'zun, şeyh-i mercû'nun kendisi adına konuşmaya ve halkı irşâda izin verdiği kimselerdir.

Küllün cüz'i gibi olan şey küllün küllü gibi olamaz.

"İnsân-ı Kâmil"(*) risâlet mertebesinde Cenâb-ı Hakk'ın halifesidir ve resullerin en güvenilir ve emin kişileridir. Her irfân sahibi ilâhî isimlerin tamamına mazhar olamaz. Bu mazhariyet insân-ı kâmilin vücûduna mahsustur. Her seçkin şahıs ve her insân-ı kâmil vasfını taşıyan kimse irşâd ile mükellef değildir. Halbuki halk, her velî ve her insân-ı kâmili kendini mânen irşâd eder zannedebilir. Bu zâtların bâzıları sanat, bâzıları ilim ve bâzıları da diğer Rübûbiyyet isimlerinden bilgi kazanarak Hakk'a dönerler.

(*) "İmân Nûru ve Gerçek Ahlâk", M.Kâzım Öztürk, Karınca Matbaası, İzmir 1984

Hz. Ali (r.a) bir hutbesinde buyurmuşlardır ki: "Bir başkası da vardır, adını bilgin takar; o adın ehli değildir, bilgisi yoktur. Bilgisizlerden birkaç bilgisizi, sapıklardan birkaç sapığı yanına yöresine toplamıştır. İnsanlara aldatış ağlarını germiştir, kandırış tuzaklarını kurmuştur. Yalanlar söylemektedir, kitabı, dileğince anlatmaktadır, gerçeği isteğine uydurmaktadır. İnsanları pek büyük tehlikelerden kendince emin eder, büyük suçları onlara kolay gösterir gider. Der ki: "Şüpheli şeylerde duraklarım." Oysa şüpheli şeylerin tâ içine düşer; "Bid'atlardan çekinirim." der, oysa onların içinde uykuya dalar, kendinden geçer. Yüzü şekli insan yüzüdür, insan şeklidir, kalbi hayvan kalbidir. Hidâyet kapısını bilmez ki uysun; körlük sapıklık kapısını bilmez ki kaçınsın; dirilerin ölüsüdür o kişi." (*)

* * *

(*) "Nehc-ül Belâga", A. Gölpınarlı tercümesi, Yeni Şark Maarif kütüphanesi, İstanbul 1972, IV.Bölüm, XI.Hutbe'den

ZİKİR

Zikir, Allah'ı hatırlamak ve O'nu anmaktır. Kur'ân'm 3/41, 8/45, 26/227, 33/22 ve 62/10 âyetlerinde "Allah'ı çokca zikrediniz." denilmektedir.

Yüce dinimizin mühim unsurlarından biri de zikir ile meşgul olmaktır. Zikir, kulun Allah ile arasındaki yakınlığının ziyadeleştirilmesi için, kalbi ile meşgul olması demektir. Bunu uygulamak için de bir yol göstericinin, yâni bir mürşidin vücûduna ihtiyaç vardır.

Zikir iki türlüdür. Biri şahsın yalnız yaptığı Allah'ı anma, diğeri tarikat ehlinin kendi aralarında, bir usûl ve düzene göre topluca icrâ ettikleri zikirdir ki, bu merâsime **"Âyin"** denilir. Bu âyinler, tarikatlara göre belli zamanlarda değişik şekil ve değişik giysilerle yapılır. Mevlevîler bu âyine "Semâ", Kadirîler "Devrân", Rifaîler "Zikr-i Kıyâm", Nakşîler "Hatm-i Hâce" gibi isimler verirler. Bu tarikatların bâzılarında âyin sırasında ilâhiler okunduğu gibi bâzılarında da buna ilâveten ney, kudüm ve def gibi enstrümanların kullanılması da esastır. Bâzı tarikat ehli bir halka oluşturup otururak zikreder; bâzı tarikat sâlikleri ise ayakta bir halka teşkil eder ve dönerek zikrederler. Bu zikirlerden bir kısmı yüksek sesle veya çevrede bulunanların

işitebilecekleri bir şekilde sesli olarak yapılır ki bunlara "Zikr-i Cehrî" denilir. Zikredenin alçak sesle yaptığı zikre de "Zikr-i Hafî" adı verilir.

Konumuz, yukarıda bahsi geçen tarikat ehlinin yaptığı âyinlerle ilgili olmayan ve şahısların, kıldıkları vakit namazlarından sonra veya münasip ve müsait bir zaman bulduklarında yapacakları zikirdir.

"Zikir", insanın mâneviyatı ile ilgilidir. Bu bakımdan bilgisizce yapılan her hareket sonraları hüsranla neticelenebilir. Her işte olduğu gibi zikirde de ifrâta gidilmemelidir. Bâzı zâtların müridlerine taşıyamayacakları kadar görev vermeleri dinimizin esâsında olmadığı gibi Peygamberimizin ümmetine tebliğinde de yoktur.

Kur'ân'da zikir hâli adet ile sınırlandırılmamış olup kişi ayakta iken, otururken veya her hangi bir çalışma zamanında dahi yerine getirebilir. Bu halde ise insan devamlı şekilde Allah'ı anmış ve O'nunla beraber bulunmuş olur. Ferah zamanda olsun, sıkıntılı zamanda olsun her zaman Allah'ı anmakta büyük haz, yarar ve huzûr vardır.

Bir kimse zikir ile meşgul olmak istediği zaman önce abdest alır, huzurunun tamam olması için sessiz ve sâkin bir yer seçer; Allah için iki rekât namaz kılar ve kıbleye yönelerek oturur. Zihninde bulunan düşüncelerin hepsini örtmek için yirmibeş kere istiğfar eder. Huzuru bulamayacak olursa yetmişe

kadar istiğfara devam eder. "Kaale kalbî estagfirullâhe külle yevmin seb'îne merreten" şerefli hadisi bunu gösterir. Şayet huzûr bulamaz ise zikre devam etmez ve huzûr bulacağı başka bir zamana tehir eder.

Zikredecek kimse gerekli huzûru bulacak olursa o zaman bir Fâtiha-i şerife, on defa Salavât-ı şerife, bir defa da "Elem neşrahleke" yüce sûresini ve üç defa da İhlâs-ı şerif, tekrar on defa Salavât-ı şerife ve bir Fâtiha okur ve sonra kalbi ile meşgul olur.

Her uzuv için zikir vardır. Meselâ kulağın zikri, kalbin "Allah, Allah, Allah" diye zikrini işitiyormuş gibi düşünmektir. Gözün zikri, kalbi çam kozalağı şeklinde hayâl ederek, tam ortasında parlak bir nûr ile Allah kelimesi yazıldığını görür gibi düşünmek ve bu düşünceyi huzûr devam ettiği müddetçe sürdürmektir. Bu sırada kalbine bir şey gelse bu düşünce yok oluncaya kadar istiğfar etmek ve bunun yok olmasından sonra "İlâhî ente maksûdi ve rizâke matlûbi" (Allah'ım benim isteğim senin rizânı talep etmektir.) duâsını okumak lâzımdır.

Huzûra engel olmamak için zikrin adedi sayılmaz. İştigâl müddeti, huzûr müddetidir. Huzûr, gayb âleminden Allah tarafından pâk ve temiz kalblere gelen bir takım hususlar olup kulun bunda tesiri yoktur, sırf ilâhî bir lutufdur. Kendi kalbini, zikreden; Allah'ın, işiten olduğunu düşünmek lâzımdır.

* * *

RÂBITA

"Râbıta", Hazreti Fâtıma'nın mübârek babaları Hz. Muhammed'in alnında gördüğü nûrun, insanların kalblerine gelişine ve yayılmasına vâsıta olan bağlanmadır.

Hakk'ı talep eden herkes için kendisi ile taleb ettiği şey arasında râbıtanın lüzûmu açıktır. Nitekim Cenâb-ı Hakk, Kur'ân 5/35: "...O'na ulaşmaya yol arayın..." buyurmuştur. Cenâb-ı Hakk ile kulu arasındaki vâsıta ancak bir beşerdir ki, risâlet bu vâsıtanın en yüksek makamıdır. Zirâ, Resûl, Allah ile kulları arasında bir vesile ve vâsıtadır. Kezâ, zikreden bir kimse ile Allah'ın Resûl'ü arasında da bir vâsıtaya lüzûm vardır ki, ümmet ile Cenâb-ı Hakk'ın Resûl'ü arasında vâsıta olsun. İşte, o vâsıta, ilmi ile hareket eden, gerçeği arayıp meydana çıkaran ve inceden inceye araştırarak en ufak gizli şeyleri gören zâttır.

Ancak, ümmet ile Resûl arasındaki vâsıtanın gerçekleri ile taklidleri birbirinden ayırd edilmeyecek şekilde karışmıştır. Bu hâl öyle renkten renge sokulmuştur ki gerçek âlimler bu durumdan şikâyetçi

olmuşlardır. Bu kargaşa taklitten meydana gelmiştir. Büyük tarikatlarda taklid, küfürdür.

Nitekim, Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri "Vakitsiz şeyhlik taslayan kimse kâfirdir." buyurmuştur. Buradaki küfür kelimesi mahrumluk, ümitsizlik anlamına gelmektedir. Şeyhlik taslamak ancak taklitçiliktir. Her şeyh ve her âlime râbıta doğru değildir. Râbıta edilecek kimsenin bağlılığının Peygamberimize nisbeti olması esasdır.

Seyyid Ahmed Husameddin Hazretleri ve Ebül Avn Hazretleri buyuruyorlar ki: "Râbıta Ehl-i Beyt'e ve Hazreti Ali'ye ulaşan silsileden olmakla sahih olur. Böyle olmayan râbıta için irtibât yoktur."

Peygamberimize irtibâtı doğru belgelerle tesbit edilmemiş olan şeyh-i mercûlara râbıta câiz değildir. Kulları irşâdla görevli bu zâtlara yapılan râbıta ile Peygamberimize ulaşmak mümkün olmaz. Ancak daha evvel de bahsettiğimiz gibi Câfer-i Sâdık Hazretlerinin şeyh-i me'zûn kıldığı Bâyezid-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî gibi kimseler kendilerine verilen hırka parçası ile Ehl-i Beyt'e dâhil olmuş sayılmışlardır.

Peygamberimize yakınlık kurmayan kimse Cenâb-ı Hakk'a da yakîn olamaz. Hz. Muhammed'in ehline dâhil olmayan kimse Hakk dostları arasına da

giremez. Cenâb-ı Hakk'ın, Kur'ân 89/29: "Ey can! Kullarımın arasına gir." kerîm sözündeki ibâd kelimesinden murâd, Hz. Muhammed'in ehlidir. Her kim Ehl-i Beyt'e dâhil olursa o her şeyden emin olur.

Nitekim, Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri: "Ehl-i Beyt'ime mahabbet Nûh'un gemisi gibidir. Kim bu gemiye binerse kurtuluş bulur, aksini yapanlar helâk olur." buyurmuşlardır. Kur'ân 89/30: "Cennetime gir." yüce sözünden kasdedilen, "Velâyet-i kübrâ"dan ibârettir ki, buna nûrun hakikati, feyzin medârı ve nûr-u Muhammedî de denilir. Cehâlet, kandırdığı insanları ne derece sararsa, risâlet ve Muhammediyet nûrları da o nisbette parlayarak her hakikatı aydınlatır ve meydana çıkarır.

* * *

BEŞ LATİFE

Cenâb-ı Hakk, Hz. Âdem'i on kısımdan yaratmıştır. Bu on kısımdan beşine **"Emir Âlemi"** (Âlem-i Emr), diğer beşine de **"Yaratma Âlemi"** (Âlem-i Halk) denilir. Kur'ân 7/54: "Emr de, halk da O'nundur."

Emir Âlemi, arşın üstünde olup maddesiz, zaman ve müddet söz konusu olmadan emirle birdenbire yaratılmıştır. Bu kısım **"Letâif-i Nûrânî"** olan kalb, rûh, sırr, hafî ve ahfâdır. Buna Gayb veya Melekût Âlemi de denir. Rûhlar ve akıllar bu âleme dâhildir.

Yaratma Âlemi, zaman ve mekân içinde tedricî olarak yaratılmıştır. Buna Âlem-i Mülk veya Âlem-i Şahadet de denir. Yaratma Âlemi arşın altındadır ve varlık âleminin vücûdunu kucaklar. Yıldızlar, unsurlar ve maddî şeyler Yaratma Âlemi'ndedir. **"Kesîf-i Zulmânî"** olan bu beş kısım toprak, su, ateş, hava ve nefsdir.

Kesîf-i Zulmânî'den olan beş latifenin birincisi topraktır. Nitekim, Kur'ân'da 18/37: "...Seni evvelâ topraktan, sonra nutfeden yaratanı, sonunda da seni

YARATMA VE EMİR ÂLEMLERİ

Hz. ÂDEM | Hz. İBRÂHİM | Hz.MÛSÂ | Hz. ÎSÂ | Hz. HUMAMMED

Makam	ÂDEMİYYET	İBRÂHİMİYYET	MÛSEVÎYYET	İSAVİYYET	MUHAMMEDİYYET
Yaratma Âlemi	TOPRAK	SU	ATEŞ	HAVA	NEFS
Emir Âlemi	KALP	RÛH	SIRR	HAFÎ	AHFA
	İlahî hitabın mahalli ve muhatabı	Hayat ve ruhla ilgili halleri hazırlar	İlim ve bilgiyi açığa çıkarır	Düşünceyi sarf ve onu değiştirir	Sırr ve hafiye dışarı çıkarır
İlâhi Sıfat	Sübûtî Sıfatlar		Şuûnâtı Zât	Selbî Sıfatlar	
	VAHIDİYYET		VAHDET	AHADDİYYET	

Islâmın Şartları	Namaz	Oruç	Zekât	Hacc	Kelime-i Şahadet

insan kılığına koyanı mı inkâr ediyorsun?" buyurulmuştur.

İkincisi sudur. Kur'ân 86/6-7: "İnsan neden yaratıldığına bir baksın. O, şiddetle yerinden kopan bir sudan yaratılmıştır." Üçüncüsü ateştir. Kur'ân 19/70-71: "Cehenneme en lâyık olanları Biz biliriz. Sizden cehenneme uğramayacak yoktur. Bu, Rabb'inin yapmayı üzerine aldığı kesinleşmiş bir hükümdür." Dördüncüsü havadır. Kur'ân 79/40-41: "Ama kim Rabb'inin azametinden korkup da kendini kötülükten alıkoymuşsa, varacağı yer şüphesiz cennettir." Beşinci nefsdir. Kur'ân 4/1: "Ey insanlar! Cenâb-ı Hakk sizi bir tek nefsden yarattı." Bu kerîm âyet, nefsin Yaratma Âleminden olduğuna delâlet eder.

Zât-ül Baht'dan gelen feyz, Tecellî-i Ef'âl'e ve buradan da Beş Latife'ye (*) kalb, rûh, sırr, hafî ve ahfâya vâsıl olur. Tecellî-i Ef'âl, Allah fiillerinden bir fiilin kulun kalbinde meydana çıkması demektir. Rûhda Sıfât-ı Sübûtiyye'ye yâni hayat, ilim, semi', basar, irâde, kudret, kelâm ve tekvîne; sırda Şuûnât-ı Zât'a (Eşyânın Allah'ın ilmindeki sûret ve hakikatleri); hafîde Sıfât-ı Selbiye'ye (kıdem, beka...gibi); ahfâda ise ilim ve irfân gibi, dünyâ işlerinden olan bütün hâdise ve olaylara tecellî eder.

(*)Latife, son derece ince bir mânâ ihtivâ eden, anlaşılan ama sözle anlatılamayan işaret demektir.

Kalb, ilâhî hitâbın mahalli ve muhâtabıdır; mârifet ve irfân denilen tasavvufî bilginin kaynağı, keşf ve ilham mahallidir. Rûh, hayat ve rûh ile ilgili diğer hâlleri hazırlar; sırr, ilim ve bilgiyi açığa çıkarır. Hafî, düşünceyi sarf ve onu değiştirmekle meşguldur. Ahfâ ise sırr ve hafî olan mâkul şeyi zâhire çıkarır. Îseviyyet ve Mûseviyyet ve bunların emsâlinin varlığı, sırr ve hafîmizin üzerinde bir peygamber var, demek değildir. Belki de Îseviyyet ve Mûseviyyet nisbetinden feyz alma demektir. Zirâ, Hz. İsâ ve Hz. Mûsâ ve diğer enbiyâya nisbet ve ilgimiz şer'an sâbittir ki, enbiyâdan birisini inkâr küfürdür.

Kur'ân 2/285: "Peygamber ve inananlar, ona Rabb'inden indirilene inandılar. Hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı. Peygamberleri arasından hiçbirini ayırdetmeyiz..." Bu yüce âyet enbiyâlara nisbetimizin rûhumuz ile mi yoksa kalbimiz ile mi olduğunu bildirir. Bir velî Cenâb-ı Hakk'a kalbde ulaşsa, o velî Âdemî meşreb; rûhda ulaşsa İbrâhimî meşreb olur. Diğerleri de bu kıyasladır. Hz. Âdem ile Hz. İbrâhim arasında geçen enbiyâlar Allah'ın Hz.Âdem'e gönderdiği emirler üzeredir; Hz. İbrâhim ile Hz. Mûsâ arasında geçen peygamberler, Hz.İbrâhim'in nisbeti üzeredir. Din semâsında Hz.Muhammed, güneş olup diğer enbiyâlar yıldızdır. Elbette güneşe nisbetimiz olduğu gibi, diğer yıldızlara da bir nisbetimiz vardır.

Mukaddes bir feyz olan **"Kalb"**, Cenâb-ı Hakk'a en yakın ve bize en uzak olup tamamen gizlidir. Kalb, Âdemiyyet'in gölgesidir. Cenâb-ı Hakk, Hz. Âdem hakkında, Kur'ân 3/59: "...Kendisini topraktan yarattık..." buyuruyor. Bu yüzden kalb, Hz.Âdem'in aslı olan toprak gibi, diriltme, meydana çıkarma ve yok etme fiilleri ile vasıflanmıştır. Âdemiyyet, Allah'ın fiillerinden bir fiilin kulun kalbinde meydana çıkmasına mazhar oldu. Bu yok etme, diriltme, karıştırma ve değiştirerek başka bir hâle getirme gibi fiiller kalbde de vardır. Zirâ kalb, bu isimlerin baskısıyla gelen Tecellî-i Ef'âl ile bedende atardamar ile diğer damarlar ve sinirler vasıtası ile diriltme, yok etme, karıştırma ve bâzı maddeleri ihraç ile meşguldur.

"Rûh", insandaki bilen ve idrâk eden latife olup Emir Âlemi'nden inmiş, insandaki hayvanî rûha binmiştir. Rûhumuz güneş vasıtası ile gelen, bütün insanlara ve eşyâya yansıyarak yayılan feyzin gölgesidir. Fakat hayat, ilim, idrâk gibi sübût sıfatları ile ilgili olduğundan ve İbrâhimiyyet yolu ile geldiğinden İbrâhimiyyet'in gölgesi denilir. Hakikatte güneş, Külliye-i Muhammediyye'nin (*) gölgesidir. Bu lütuf ve ihsanda da feyz alma, Muhammediyyet'e bağlılık ile araştırıldığında, arada irşâd edecek olan zât vâsıta kılınır ki, feyz alma, nisbet-i Muhammediyye ile cereyan etsin.

(*)"Tevil", M.Kâzım Öztürk, Karınca matbaası, İzmir 1987

Rûhun en parlak semâsı beyin, akıl ve şuurdur. Rûh, "Kün" (ol) emridir. "Feyekûn" ise, "Hayy" isminin eşyâya gelerek cisim ve hayata nâil olmakla kazandığı bir vücûdun yaratılmasıdır. Yâhut, hayat yolu ile vücûdun tümünü çevirip kaplamasıdır. Vücûdda bir yer var mıdır ki, orada hayat olmasın? O hayata, o kudret ve neşeye akseden rûhdur.

Zât-ül Baht'dan gelen feyz, Sübût sıfatlarından "hayy" yâni hayat ismine varır. Bunun feyzinin varacağı yer ise rûhun mahallinde düşünülür. Hayy isminden de hayatın dâvetine gelir. Hayatın dâveti de İbrâhimiyyet'dir. İbrâhimiyyet'ten hayat, irşâd eden zâtların sahipliğine ve oradan da hâlis mü'minlerin kalblerine yansır.

"Sırr", rûh gibi insan bedenine tevdi edilen bir latifedir. Kalb, rûh ve sırr sıralamasında sırr, rûhdan sonra gelir ve ondan daha latiftir. Kalb mârifet, rûh mahabbet, sırr temaşa mahallidir. Sırr, kalb ve rûhun gölgesidir. Ancak sırr, kalb ile ilgili bir ilimdir. Sırr, Allah'ın ilminde var olan şeylerin meydana çıktığı bir berzahtır. Yâni farklı iki ortam arasında yer alan ve bu iki ortama tamamiyle benzemediği gibi tam olarak onlardan farklı da olmayan ara ortamdır. Berzah tevhîde uygundur. Çünki ikisi kaynaşmış olduğu için berzahtan, her iki taraf tecerrüd ederse, Ayn-ı Tevhîd olur. Selbî ve Sübûtî sıfatlar ortadan kalkarsa tam tevhîd ortaya çıkar.

Bu iki renkli sıfatın arasında vâki olan Zât mıdır, yoksa Şuûnât-ı Zât (rûh, hafî) midir, diye düşünülemez. Zirâ, aslında her ikisi de Zât'ın gayri değildir. Hz.Mûsâ'ya gelen "Na'leyn" ayakkabılarının çıkarılması emri, rûh ve hafînin bedenden yâni İbrâhimiyyet ve İseviyyet'ten soyunması, rûhların ihtilâfından ileri gelmektedir. Hz. Mûsâ'nın Tur dağında Kur'ân 7/143: "...Yâ Rabb! Bana kendini göster de Sana bakayım." sırrında tevhîdden talep olunan Hakk'm nûru küllî ve cüz'î olmadığı gibi bu nûrda mekânın keyfiyetinden olan doğu ve batı gibi yönler dahi düşünülemez. Belki bu gerçekleşme âfâkî ve enfüsî (objektif ve sübjektif)'dir. Bu sırrın târif ile izâhı mümkün değildir; dünyâ ölçülerine sığmaz. Zirâ Seyyid Ahmed Husameddin Hazretlerinin buyurduğu gibi **Tevhîd, izâfiyeti iskat eder.**

Tevhîd sırlarında Şuûnât-ı Zât'a taalluk eden, yukarıda bahsedilen bu tevhidin Mûseviyyet vâdîsinde, "Zıll-ı Muhammedî" (Muhammediyyet gölgesi)'nin anahtarı olmadan açılması imkânsızdır.

Mâhiyeti gizli olduğu için rûha **"Hafî"** adı verilir. Zât-ül Baht'dan çıkan feyzin Sıfât-ı Selbiye vasıtası ile varacağı yer hafîdir. Bu da rûhun sırrıdır. Oradan Îseviyyet'e, Îseviyyet'ten de irşâd edici zâtın sahipliğine himâyesine gelir.

"Kün" (ol) ilâhî emri, ilâhî sırların görünmesi ile bir var oluş ve şekil giyindi. Rûh o şekille Cenâb-ı Hakk indinde bir nisbetten ibâret oldu. Sonra o şekillenme sırra inerek Şuûnât-ı Zât oldu ki, bir zihnî vücûd ve sûret kabilinden olarak, sanki dikilen tohumun büyüyen filizi gibi göründü. Sonra hafi mertebesine indi, dal ve budak salarak bir ağaç hükmünü kazandı. Böylece küllî ve cüz'î ve sair oluşum sıfatlarını giydi ki, bunların hepsi Cenâb-ı Hakk'tan giderilmiştir. Sıfât-ı Selbiye, hafînin nisbet ve tekazâsıdır ve bizi Cenâb-ı Hakk'tan ayırdeden bu Sıfât-ı Selbiye ve hafîdir. Hattâ bilinmeyen tarafından fikrimizi sarf etmek ve uyurken ve uyanık iken kulağımızın ve gözümüzün hepsi Sıfât-ı Selbiye tekazâsı olarak bizde peyda oluyor. Zirâ Cenâb-ı Hakk, bizim gibi görmez ve bizim gibi işitmez. O'nun kulağı ve gözü kadîm, yâni evveli ve sonrası olmayandır. Yalnız bu işitme ve görme, imkânımız terakkî ederse Sıfât-ı Sübûtiye'ye ulaşır. Bu ilerleme yoluna giren kişi hakkında lisân-ı hass'da bu mertebeye "Kurb-i Nevâfil" denilir.

Kurb-i Nevâfil, kuldan beşerî sıfatların gidip yerine ilâhî vasıfların gelmesi demektir. Bu hâlde fâil kul, Hakk onun âletidir. Allah kendisine yakın olan kulunun gören gözü, işiten kulağı, duyan kalbi ve tutan eli olur. Dileğini kabûl edip onu korur. Velîsine işkence edene savaş ilân eder.

Kur'ân 8/17: "Onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı ve bunu mü'minlere güzel bir imtihanla denemek için yaptı..." Kureyş ordusu müslümanlarla savaşmak için ilerleyince Resûlullah ellerini kaldırarak: "Allah'ım! Kureyş Senin Resûlünü yalanlayan kibirli liderleriyle geldi. Allah'ım! Bana verdiğin sözü yerine getirmeni diliyorum!" diye duâ etti ve iki topluluk karşılaşınca yerden bir avuç toprak alıp düşmanın yüzlerine doğru serpti. Kureyş ordusunun gözleri görmez oldu ve sonunda bozguna uğradılar. İşte bu âyette bu atışa işâret edilmekte, onu atanın gerçekte Allah olduğu bildirilmektedir. Çünki bu bir mûcize idi ve Peygamberimiz, onu atarken kendi adına değil, Allah adına atmıştı.

Hafîmiz nefsimize en yakın bir latifedir ki yakınlığının şiddetinden **"Ahfâ"** olmuştur. Ahfâ, Muhammediyyet'in gölgesidir.

En gizli demek olan Ahfâ, nefsimize yönelmiştir. Nefsimiz onun maddesidir. Bu sûretle ahfâmız, vücûd âlemine en yakın olandır. Bizim fiilimizi ve hareketlerimizi muntazaman meydana çıkaran ahfâmızdır. Kalb, Cenâb-ı Hakk'a en yakın ve bize en uzaktır ki sırf bâtındır. Fakat ahfâ kavisli bir yay gibidir; bir ucu bâtın, diğer ucu ise zâhirdir. Zirâ, varlık âleminden olan nefse nâzırdır. Ahfâ, bir tarafı

kırmızı ve diğer tarafı beyaz camlı bir fener gibidir. Kalb beş latifenin ilki, ahfâ ise sonuncusudur. Kalb "bâtın" gizlidir, ahfâ "zâhir" açıktır.

İnsanın yüzü ve şekli açıkça görülür. Fakat, iç yüzü hayâl üzerine hâfidir, yâni gizlidir. Bunu gözle görmek imkânsızdır. O, Vâhidiyyet'e zuhûr eder, kalemle ayrıntılı hâle gelir. Ahfâ ise insanın ilim ve irfânının çıktığı yerdir; dünyâ işlerinden olan bütün hâdise ve olayları kendi üzerine toplamıştır. Sûret ve şekil gibi işler de dünyâ ile ilgili yaratmalardandır. Feyzin varacağı yer dahi mü'minin ahfâsıdır; geliş yeri ise Allahlık mertebesidir.

* * *

VÜCÛDDA RÛHUN MURÂKABESİ

Vücûdda rûhun murâkabesi, Ahadiyyet'in murâkabesidir. Bu, çok geniş anlamlı bir tâbirdir. Ahâdiyyet'in murâkabesi, yüce İhlâs sûresinin nûrundan faydalanılmak üzere aynen alınmıştır ve yaygın bir mânâ taşır.

Mahabbetin murâkabesi, Kur'ân 5/54: "...Allah'ın sevdiği ve onların O'nu sevdiği..." ve Kur'ân 3/31: "...Allah'ı seviyorsanız bana uyun, Allah da sizi sevsin..." âyetleri ile bildirilmiştir. Maiyyetin yâni beraberliğin murâkabesi Kur'ân 57/4: "...nerede olursanız olun O, sizinle beraberdir..." kerîm âyetinin nûrlu beyanlarından alınmıştır. Bu, kulluk kapılarının açılması için bir anahtardır. Allah'ın birlik denizine dalarak Ulûhiyyet âlemi gözetilir ve bu sûretle mânevî iyilik ve saadet ona erişir.

İhlâs sûresindeki "Kul hüvallâhü ehad" kalb, "Allâhüssamed" rûh, "lem yelid" sırr, "ve lem yûled" hafî, "ve lem yekün lehu küfüven ehad" ahfâdır.

"Kul hüvaallâhü ehad": Kerîm âyetindeki "Kaf" (*) harfinin sırrındaki ilâhî isim ve sıfatlar, "Lam" (**) harfinin istidâdındaki kitâb-ı insana geldiler. Böylece Hüviyyet-i Mutlaka zuhûr etti. Buna Amâ'da Ahadiyyet denir.

Gayb âleminden tüm varlıklara kayıtsız ve şartsız sirâyet eden Mutlak Hakikat, Ulûhiyyet mertebesine indi ve bu mertebelerin mir'âtında kendisini müşahede etti. Vahdetinin sırrının bilinmesini istedi. Kün emrinden evvel sâbite olan a'yâna kün emri ile tecellî etti ve böylece bütün rûhlar ben, sen, o gibi kişilikler olarak meydana geldi. Kâfir olsun, mü'min olsun hepsinde farksız olarak Allah'ın birliği göründü.

"Allâhüssamed": Bu görünme ve meydana çıkma Cenâb-ı Hakk'ın ihtiyacından ileri gelmedi. Zirâ, Cenâb-ı Hakk, yaratılmış olmaktan müstağnidir. Bu Samedâniyyet bir "Ümmet-i Müşahhasa-i Külliye" (***) ve bir resûlü gerektirdi. Allah'ın dâvetini kabûl ederek olumlu cevaplar verenler ile bu dâveti kabûl etmeyenler zuhûr etti. Mü'min ve kâfirde birbirinden farksız olarak Ahadiyyet göründü.

(*) ve (**) için M.Kâzım Öztürk'ün "Tevil" adlı kitabına bakınız.

(***) Milletin bütün ferdlerinin tek bir insan gibi aynı düşüncede bir varlık kazanmaları gerekli olduğundan, ümmetin, ibâdetler kısmına niyet ve amelde birlik olmaları gibi kitap, itikad ve memleketin kanun ve nizamlarına da uymasıdır.

Canlı her bir ferd, kendisinde müstakil olup diğerine ihtiyacı yoktur. Çünki, Cenâb-ı Hakk, Samedâniyyet'ini ve Samedâniyyet'i mir'âtında Ahadiyyet'ini göstermektedir. Her ferdin aynasında Ahadiyyet'in sırrı görünür.

"Lem yelid": Cenâb-ı Hakk, eşyâyı tevlîd (doğurmak) sûretiyle meydana getirmedi. Âcizlik ve ihtiyaç kendisinde düşünülemez. Zirâ, Samed'dir yâni kimseye ve hiç bir şeye muhtaç değildir. Belki, birliğinin sırrını bildirmek için "Şey'iyeet-üs sübût"(*) dan herşeyi yaratarak meydana getirdi. İşte, "Lem yelid" sırrında dahi birliğini böylece âşikâr kıldı.

"Ve lem yûled": Bir eşyâ meydana geldikten ve bir araya toplandıktan sonra arada bir mesafe bıraktı ve uzaklaşmadı da. Bu gibi noksanlıklar Cenâb-ı Hakk'tan giderilmiştir. Zirâ, bunların hepsi ihtiyaç alâmetleri ve sonradan meydana gelen şeylerdir. Bu sûrette "Ve lem yûled" sırrında dahi Ahaddiyyet'inin görünmüş olması Samedâniyyet vâsıtası iledir.

"Ve lem yekün lehu küfüven ehad": Bu Ahadiyyet, önceki Ahadiyyet'in aynıdır. Zirâ, Ahadiyyet tekrarlanmaz; çünki eş ve benzerlikler ondan kaldırılmış, giderilmiştir. Ahadiyyet, isimlerden ve sıfatlardan uzak, kayıtsız ve şartsız Zât'tır. Ahadiyyet'te kayıt olmaz. Ama Vâhidiyyet,

---

(*) "Tevil", M.Kâzım Öztürk

isimlerin makamı ve mertebesi olduğundan birçok isimlere nisbeti vardır. Vâhidiyyet, birçok ismin mir'âtında görünür.

İhlâs sûresinin "Beş Latife" bakımından açıklanması:

"Kul hüvallâhü ehad": Sırr, Allah'ın fiillerinden bir fiil olduğundan sırrın indiği ve göründüğü yer kalbdir.

"Allahüssamed": Sırr, Sıfât-ı Sübûtiye'dir ki rûha menşe olup rûh onun varacağı yerdir. Zirâ, rûhda, Tanrılık mertebesi âşikâr olduğundan bedenden müstağnidir. Rûh, Rabb'in emridir. Kur'ân 8/37: "...Allah'ın, temizi murdardan ayırmış olması..." âyetinin doğruladığı gibi, rûh bedeni arındırır. Çünki rûh, kalbi kötü nefsin tasarrufundan ayırmak; nefsi, hayvanlara yakışır tabiî kötülüklerden temizleyip hâlis kılmak, daha nûrlu ve daha parlak olmak için rûhlar âleminden vücûd âlemine inmiştir.

"Lem yelid": Şuûnâtı Zât'tır ki, sırra menşe olup, sırrın varacağı yerdir. Ağacın çekirdeğinde dallarının, yapraklarının ve meyvesinin bütün özelliklerinin bulunması gibi sırr, aynı çekirdek misâli, bütün özellikleri alarak Şuûnâtı-ı Zât'tan çıkıp sırra varır. Hafî ve ahfâda da olduğu gibi. Zirâ, sırr Zât'ının şuûnâtı olarak zuhûr etti. Yoksa tevlid kusurundan ötürü bu şekle sokulmadı.

"Ve lem yûled": Sıfât-ı Selbiye'dir ki, hafîye menşe olup hafî onun varacağı yerdir.

"Ve lem yekün lehu küfüven ehad": Şân-ül câmi ve Hazret-ül Îlmiye'dir ki, ahfâya menşe' olup ahfâ onun varacağı yerdir. Bu makam, Hz. Muhammed'e has olup diğer nebîlerden alınmıştır.

* * *

RÛH VE VÜCÛDUN MURÂKABESİ

Murâkabe, genel anlamda, gözetleme ve denetleme demektir. Tasavvuf dilinde ise, kulun, kendi iç âlemine bakışı ve "Hakk, bütün hâl ve hareketlerime vâkıftır." şeklindeki idrâkidir. "Allah her an beni görüyor, kalbime bakıyor." anlayışı içinde olan kulun kalbini, ona zarar veren şeylerden korumak için feyz beklemesidir.

Rûh ve vücûdun murâkabesi, rûhlar âleminden, rûhumuzun bu vücûd meydanına iniş keyfiyetini ve zuhûrunu kalbi ile görmeyi elde etmek demektir. Yâni, Allah'ın fiillerinden bir fiilin kulun kalbine açılmış olmasını iyice düşünmesi ve murâkabe etmesidir.

Murâkabe eden kimse, sanki rûhlar âleminde bulunuyor gibi Zât-ül Baht'dan gelen ilâhî feyzin, Zât-ül Mukaddes mertebesine ve ondan Allah'ın fiillerinden bir fiilin kendi kalbine ve ondan da vücûduna akışını ve inişini düşünür.

Rûh, Şey'iyyet-üs sübût âlemine, vücûd ise, yaratılmış olan bu âlemdeki varlığımıza denilir.

Zirâ, bu varlık âlemine gelmeden belli bir Ayn-ı Sâbit (*)'imiz vardı.

Cenâb-ı Hakk, rûh ve Ayn-ı Sâbit'imize nefsimizi ve bütün hareketlerimizi zuhûrundan önce bildirmiş ve öğretmiştir.

KALB

Mutlak murâkabe, ilâhî feyzin çıkış yerinden makamların mertebesine göre birbiri ardınca latifelere geliş ve geçisini düşünmektir. Kalbde murâkabe: İlâhî feyz, Zât-ül Baht'dan önce Allah'ın fiillerinden bir fiile, ondan Âdemiyyet makamına, Âdemiyyet'in isimlere olan ilminin nisbetinden Âdemiyyet'in gölgesine gelir. Bu makamda gölgeden murâd mürşidin kalbidir. Gölgeden feyzin varacağı yer olan müridin kalbine gelişini düşünmek ise murâkabedir. Kalb, isimlerin zuhûr yeri olan Âdemiyyet'in aynası ve gölgesi sayıldığından Âdemiyyet bizim babamız gibidir. Zirâ, kalblerin feyz kaynağı Âdemiyyet'tendir.

Sağlık ve hastalık, açlık ve susuzluk, hâsılı bedenle ilgili içte ve dışta küllî ve cüz'î bütün hareketler kalbin çalışması ve zoru ile olmaktadır. Zirâ, kalb, isimlerinin tesiri ile Cenâb-ı Hakk'ın

---

(*) Ayn: Bir şeyin Allah ilmindeki sûreti. Ayn-ı Sâbite: İki şeyin aynileşmesi, kendisinden diğer bir şeyin çıktığı ve peyda olduğu diğer bir şey.

bedendeki halifesidir ve O'nun tasarrufunda vâsıtadır. Gerçekte kalb, bedende Cenâb-ı Hakk'ın yaratışı ile bir melek hükmünde olup ilâhî koruyucudur.

RÛH

Mürid, rûha murâkabe edeceği zaman, Zât-ül Baht'dan gelen ilâhî feyzin evvelâ Sübût sıfatlarının gölgesi olan İbrâhimiyyet'e sonra mürşidin rûhuna ondan da kendi rûhuna cereyânını düşünür. Mürid kendisini mürşidin akseden gölgesi farzeder. İbrâhimiyyet, lisân-ı hass'da Sıfât-ı Selbiye'nin gölgesi, Mertebe-i Sıfât'da ise İnsân-ı Ekber'dir.

Bütün yaratılmışların rûhu İbrâhimiyyet makamında meydana geldiğinden, buraya rûhlar makamı denilir. İbrâmiyyet makamının sahibi ulu bir peygamber olan Hz. Ibrâhim, rûhlar cihetinden bize baba ve Allah'ı bize sübût sıfatları ile bildiren bir harfdir.

Canlıların hepsine hayat İbrâhimiyyet vâsıtası ile gelir. Rûh, bu âlemde su gibidir. Su, Kur'ân 21/30: "...bütün canlıları sudan meydana getirdiğimizi bilmezler mi?..." delili ile diriltip ve ateşi söndürdüğü gibi rûh da diriltir ve hayatı söndürür. Nitekim rûhların gölgesi olan Hz. İbrahim'de olduğu gibi ki, Kur'ân 21/69: "Ey ateş! İbrâhim'e karşı serin ve zararsız ol..." âyeti de bunu bildirir. Hâsılı, suyun tecelliyâtı İbrâhimiyyet'in gereğindendir.

Bütün varlıkların rûhu olan İbrâhimiyyet, suyun teşekkülünün gerçekleşmesine tasarruf ettiği gibi, İbrâmiyyet'in gölgesi olan cüz'î rûhlar da insan bedenindeki suyu idare ederler.

SIRR

Murâkabede, Zât-ül Baht'dan gelen ilâhî feyzin evvelâ Şuûnât-ı Zât makamına, ondan gölgesi olan Mûseviyyet'e, Mûseviyyet'ten irşâd eden zâta, oradan da müridin yâni sâlikin sırrına ulaşacağı düşünülür.

Mûseviyyet'te olan tecellî, Zât'tan ve ilâhî fiillerdendir. Zira Zât, fiillerin çıktığı yerdir. Hz. Mûsâ ayağındaki nalınlarına baktığı zaman Kur'ân 20/12: "...ayağındakileri çıkar..." sırrı zuhûr etti ki, bu ilâhî fiillerin tecellisindendir. Burada "Na'leyn"den murâd, ateş perdesi ile nûr perdesidir. Bu olanlara baktığında ulvî ve süflî, küllî ve cüz'î eşyâdan yâni dünyâ ile ilgili her şeyden, Kur'ân'ın 20/14 âyetinin "Şüphesiz Ben Allah'ım, Ben'den başka Allah yoktur; Bana kulluk et..." sırrı zuhûr etti. Bu tecellî Zât'tandır. İlâhî fiillerden olan birinci tecellî Rübûbiyyet'ten olup, Zât'tan olan ikinci tecellî ise Hz. Esmâ olan Vâhidiyyet ve Ulûhiyyet'tendir. Hz. Mûsâ'ya olan tecellilerin hepsi eşyâdan olduğundan Hz. Mûsâ ve Tevrat tamemen zâhirdir. Hattâ Hz. Mûsâ'dan zuhûra gelen basit hârikalar, âsâ gibi görünürde olan âletlerden sırf âfâkî olarak zuhûra

gelmiştir. Hattâ bu sırdandır ki, Mûsâ kavmi, Kur'ân 4/153: "...Bize Allah'ı apaçık göster..." dediler.

Âlem-i sırr, ateş gibidir. Unsur dahi sırrın ateşinin şuûnâtıdır. Sırr, Hz. Mûsâ'nın gölgesidir. Hz.Mûsâ kendisi ateşe mensup olduğundan sepete konularak Nil'e bırakıldı. Zirâ su ateşi söndürür. Kur'ân 20/39: "...Mûsâ'yı bir sandığa koy da suya bırak..." ve Kur'ân 20/11: "Mûsâ ateşin yanına gelince..." kerîm âyetleri bunu bildirir.

Mûseviyyet Rahman'm tecellisidir. Rahman, tecellî mahalli olan arş üzerinde ve Allah'ın kendi ilmine mazhar kıldığı Arş-ür Rahman olan insân-ı kâmil ise O'nun su üzerindeki aksi gibi göründü. Hz.Mûsâ'nm suya bırakıldığı gibi.

HAFÎ

Zât-ül Baht'dan gelen ilâhî feyzin Sıfât-ı Selbiye'ye, yâni kıdem, beka, vahdâniyyet.... gibi, ondan Îseviyyet'e buradan önce mürşidin hafîsine sonra da müridin hafîsine cereyânı düşünülür. Sıfât-ı Selbiye, Cenâb-ı Hakk'ı, yemek ve içmekten, yer edinme, yerleşme, bir yere girme ve diğer yaradılmış olanların vasıflanmış olduğu evsafdan, meselâ: kulun vasıflanmış olduğu bir kimseye bağlılık ve güçlülük gibi hâdiselerden ve benzerlerinden tenzihten ibârettir.

Hafî, İbrâhimiyyet'in yâni rûhun sırrı olup bize gizlidir. Âdemiyyet ile ilgisi yoktur. Yaradılış âleminde hava gibidir. Zirâ Îseviyyet'in gölgesidir.

Hz. İsa sırf melekûtî olduğundan beşerle ilgili kayıt ve bağlardan sıyrılmıştır. Bu sebepten diğer peygamberler ile bir olması mümkün değildir. Hz. Îsâ'nın beşerle olan münasebeti annesi tarafındandır. Yaradılış dört türlüdür: Birincisi Hz. Âdem'in yaradılışıdır; ikincisi Hz. Havvâ'nın yaradılışıdır; üçüncüsü Hz. Îsâ'nın yaradılışıdır; dördüncüsü ise bizim yaradılışımızdır. Bu dört nev'in birbirine münasebeti bir cihettendir.

Hz.Îsâ havaya urûc etti. Nitekim hadis-i şerifde: "Îsâ işittim ki suda yürümüş. Eğer şüphe ve tereddüte mahal bırakmayacak sûrette ilme ve bilgiye sahip olsa havada dahi yürür." buyurulmuştur.

Hz. Îsâ iç ve rûhânî âleme mensup olduğundan, ondan ölüleri diriltmek gibi rûh ve hakikatla ilgili hârikalar zuhûra geldi. Hattâ yemek içmek gibi şeylerle o kadar alışkanlığı yoktu. Fakat kavmi, dünyâ işlerine çok fazla düşkünlük gösterdiklerinden İncil'in hükümleri üzerinden kaldırıldı, dinlerini ziyan ettiler.

AHFÂ

Zât-ül Baht'dan Muhammediyyet makamına gelen ilâhî feyz, buradan Hz.Muhammed'e, ondan gölgesine ve nihayet müridin ahfâsına cereyân eder. Peygamber Efendimiz, şuûnâtı kendi üzerlerinde toplamış olduklarından **"Kavseyn"**e **"Kab"** (*) olmuştur; kavs-ı zâhir ve kavs-ı bâtını ihtiva ederler. Onun için insanın ahfâsı ortadadır. Peygamberimizden açıkca görülen mûcizeler hem zâhirî, hem bâtınîdir. Bildirildiği üzere Hz. Mûsâ ve Hz.Îsâ'nm mûcizeleri böyle değildir. Ahfâ Yaratma âleminde nefs mukabilindedir. Kur'ân 9/128: "Ey inananlar! And olsun ki, içinizden size, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, insanlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir." buyuruldu.

Diğer latifelerin toprak, su, ateş ve hava gibi unsurlardan birine münasebetleri olup da ahfânm belirttiğimiz bu dört unsurla ilgili parçaları toplamış olan "Nefs-i Nâtıka" (kendiliğinden maddeden tecrit edilmiş, soyulmuş ama maddeyle faâliyette bulunan cevher) mukabilinde olması, ahfânın Kavs-ı

(*) **Kab:** Yayın kabzası ile başı arasına denilir. Kavs: Yay demek olup tasavvufta başladığı noktaya dönme, daire anlamına kullanılır.
Kabe Kavseyn: İki yay aralığı kadar bir mesafe, hattâ daha da yakın, çok kısa mesafe demektir. Peygamberimizin Miraç gecesi Allah'a çok yaklaştığını anlatan bir ifâdedir. Kur'ân 53/9: "Fe kâne kaâbe kavseyni ev ednâ" (Araları iki yay aralığı kadar, belki daha da yakın oldu.)

Muhammed'e olan münasebetindendir. Zirâ, Hz. Muhammed şân ve şerefi üzerinde toplamıştır. Emir âlemini üzerinde topladığı gibi, Yaratma âlemini de üzerinde toplamıştır.

Gerek murâkabede ve zikirden evvelki murâkabelerde ve gerekse zikirde huzûr bulmak şarttır. Yoksa bir oturuşta bütün latifelere murâkabe ve zikir lâzım değildir. Her ikisinde de müridin huzûru ölçü tutulur.

* * *

BEŞ LATİFENİN AHADİYYET YOLUYLA MURÂKABESİ

KALB

Bu murâkabede mürid kalbini düşünür. Bu düşünce, Ahadiyyet kapılarının açılması, yâni mânevî bir sırrm veya hâlin görünmesi için anahtardır. Zirâ, Ahadiyyet mertebesi, sıfatların yükselişinin sonudur.

Tasavvufta kalbin mahalli, sol memenin altında düşünülür. Feyzin çıktığı yer Zât-ül Baht'dan Rabb ismidir. Bu halde Rabb tecellî eder ve Hâlık ismi zâhir olur. Hâlikıyyet tecellî eder, âdem zâhir olur.

Âdem'in öğrendiği ilâhî isimler, Âdem'in gölgesine yansıdı. Bu gölge tahkik eden, hakikatı, gerçeği arayıp meydana çıkaran zâttır ki, Kalb-i Muhammedî'nin nûrları onun kalbine yansımıştır. Onun kalbinden de sâlikin kalbine yansır. Öyle ise feyzin çıktığı yer Rabb'in ismi ve varacağı yer de o kalbdir.

RÛH

Rûhun ilâhî takdir yeri sağ memenin altındadır. Rûhunu murâkabe etmek isteyen kimsenin, bu mahalle murâkabe etmesi lâzımdır. Hayâlinde, Zât-ül Baht'dan inen ve Sübût sıfatlarından olan Hayy isminin feyzini düşünür.

Hayâtın hakikatı rûhdur. Bu murâkabe, zaten mevcud olan bir şeyi belli etme ve hatırlatma olduğu için talim kabilindendir. Her ne kadar feyzin varacağı yer sağ memenin altında gösterilmiş ise de, kişi onu rûhun düşünüldüğü özel mahal olan alnında bulur.

Hayy isminden murâd hayâtı dâvettir. Rûh, Hz. İbrâhimiyye'dir ve ondan hayât gölgesine akseder. Buradan beşerin cesedine yâni rûhsuz bedenine yansıyan rûhtur.

Kur'ân 2/260: "İbrâhim: “Rabb'im! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster.” dediğinde, “İnanmıyor musun?” deyince de, “Hayır, öyle değil, fakat kalbim iyice kansın.” demişti; “Öyle ise dört çeşit kuş al, onları kendine alıştır, sonra onlardan her dağın üzerine bir parça koy, sonra onları çağır; koşarak sana gelirler. O halde Allah'ın Güçlü ve Hakîm olduğunu bil.” demişti. "Bu yüce âyetin bildirdiğine göre hayât, Zât-ül Baht'dan toprak, su, ateş, hava gibi dört unsur vâsıtası ile hazırlanmış olan cesede ulaşır.

Yukarıdaki âyette zikredilen kuşlardan birincisi İbrâhimiyye'nin cismi üzerinde Hayy sıfatının yansımasıdır. İkinci kuş, kudretinin cisim üzerine yansımasıdır. Üçüncü kuş, sırrının geliş mahalline aksidir. O da haricî vücûd ile zihin arasında olan nisbet-i râbıtadan ibarettir. Dördüncü kuş sağ memenin altında olarak düşünülen rûh üzerine aksidir.

SIRR

Sırrın murâkabesinde evvelâ, sol memenin üstünde olan sırrın mahallini düşünmek gerekir. Sırrın feyzinin çıktığı yer Zât-ül Baht'dır. Bu feyz Ahadiyyet mertebesinde tecellî eder, sonra zuhûr eden hâller Hâlık ismine yansır.

Hâlık tecellî ettikten sonra zuhûr eden hâller, kalbe ve kalbin mahallinden ibâret olan toprağa aksetmiş olur. Toprak Rübûbiyyet'in mahallidir. Hz.Âdemiyyet toprağın zuhûr yeridir.

Gelen ilâhî feyz, topraktan ateşe yansır. Ateş de toprağın sırrıdır. Ateşten Hz. Mûseviyyet'e, Mûseviyyet'ten mürşide, oradan da murâkabe yapan kimsenin sırrına yansır.

Sırdan murâd bâzı kimselerin zannettikleri gibi, gerçeklerden yâhut işlerin gizli taraflarından haberli

olmak demek değildir. Sırr, sâlikin üzerine kalb ile ilgili bir ilimdir.

Bâzıları sırrın mânâsını, müridin Zât ile sıfatları arasındaki ilgisi, bâzıları da mürid ile Yaratan'ı arasındaki ilgisi olarak düşünürler. Hakikatte ise sırr, muhakkık yâni gerçeği arayıp meydana çıkaran âlim bir zâta Cenâb-ı Hakk'ın yüce bir lütfudur.

HAFÎ

Bu feyzin çıktığı yer Zât-ül Baht'dan Sıfât-ı Selbiye'dir. Feyzin geldiği yer müridin hafîsidir. Geliş yeri sağ memenin üstündedir. Evvelâ rûhun sırrı anlamına gelen hafî mahalli düşünülmelidir.

Hava, insanı teşkil eden unsurlardan suyun sırrı olduğu gibi, hafî de rûhun sırrıdır. Nitekim rûh, kalbin sırrı; kalb, bedenin sırrı; beden, toprağın sırrı; toprak da Allah'ın sırrıdır. Topraktan murâd türâb-ı hâlisdir.

Peygamberimiz bir kudsî hadiste: "Âdem, Benim sırrım, Ben de Âdem'in sırrıyım." buyurmuştur. Özet olarak Zât-ül Baht'dan gelen feyz evvelâ Sıfât-ı Selbiye'ye varmıştır ki o da beşerin sıfâtından ibârettir. Sıfât-ı Selbiyeden Îseviyyet'e, ondan zıllına, ondan da hafîye gelir.

Her şey Allah'tan gelmiştir; yine her şey aslına dönecektir. Hakk'tan gelen nûr ve feyzlerin madde, bitki ve hayvan aşamalarından geçtikten sonra insan olma mertebesine gelmesi tasavvuf dilinde "Kavs" (yay) kelimesi ile anlatılır. Yaratılmanın bu varlık âlemine cereyan etmesi ve nâzil olması bu yayın bir ucundan orta kısmına kadar olan birinci yarısında son bulur. İnsanoğlunun muhtaç olduğu her şey yaratılmıştır. Yaradılış âleminden feyz birbiri ardınca gelir. Rûh bu âlemde nitelik kazanarak vücûd bulur. Hz.Îsâ gibi.

AHFÂ

Bu murâkabe insan bedeni gibidir; görünüşü çok meydanda ve âşikârdır. İç yüzü hayâl üzerine hafî, görme üzerine ahfâdır. Feyzin çıktığı yer, Yaratma Âlemi'nden (toprak, su, ateş, hava) hâsıl olan sıfatlar ve Emir Âlemin'den (kalb, rûh, sırr, hafî) vücûd ile ilgili olayları üzerine toplamış olan fiillerdir. Feyzin geldiği yer müridin ahfâsıdır.

Ahfâ'nın geliş yeri, feyzin Zât-ül Baht'dan gelmesi itibariyle Ulûhiyyet mertebesidir. Ulûhiyyet mertebesinden Külliye-i Muhammediyye'ye, oradan da olgunluğa ermiş olan kulluk mertebesine ulaşır. Külliye-i Muhammediyye, Hz. Muhammed'in yüce vücûdudur. Hz. Muhammed ümmetine ibâdeti emretmiştir. Kur'ân 98/5: "...Onlar ancak Allah'a ibâdet ile emrolundular."

Hz. Muhammed'in şeriatından ibâret olan o emri ilim karşıladı. İşte bu aşağıya inme, nüzûl yayının yâni "Kavs-ı nüzûlî"nin nihayetidir.

Özet olarak ahfâ, görünen eşyâdır ki o da Allah'ın sırrıdır. Hafî bölümünde de işaret edildiği gibi "Âdem Benim sırrım, Ben de Âdem'in sırrıyım" kudsî hadisleri Ayân-ı Sâbite'ye (Rûhlar âlemine) işarettir.

* * *

İNSANIN İÇ ÂLEMİNDEKİ DEĞİŞİK TASARRUF MERTEBELERİ

İnsanın iç âleminde tasarruf ancak isimlerin nûru ile ihlâs mertebesine ulaşmakla kabildir. Bu da Peygamberimize tamamen tâbi olmak ve O'nun nûrlu yolunda bulunmakla hâsıl olur. Bu tâbi olma da din ile meydana gelir.

İnsan yavaşlık ve tenbellik göstermezse mücâhede yolunda nefsini terbiye ve islâh edebilir. Nefsin islâhı da takvâ, yâni Allah (c.c) korkusu ile dinin yasaklandığı şeylerden kaçınmakla mümkün olur. Dini saf ve tertemiz olanlara Cenâb-ı Hakk kurtuluş kapılarını açar ve onların üzerine sâkinlik ve gönül rahatlığı iner.

Peygamber Efendimiz şerefli bir hadislerinde: "Cennet iki türlüdür. Birisi "Cennet-i müeccele" (İleri bırakılmış cennet), diğeri "Cennet-i muaccele" (Önceden verilmiş cennet)dir." buyurmuşlardır. Eshabdan bâzıları cennet-i muaccele'yi açıklamalarını rica ettiklerinde "Ma'rifetullâhi celle celâlehu" buyurmuşlardır. Seyyid Muştak Hazretleri bu hadisin tefsirinde cennet-i muaccele'yi Cenâb-ı

Hakk'ı müşâhede ve huzûr mânâsında yorumlamışlardır. Her şeyden vazgeçip Allah'a yönelmiş olan kula, Cenâb-ı Hakk, müşâhede vücûdunu giydirir. Müşâhede, yaratılmış olan her eşyâda Allah'ın birliğininin görülmesidir. İlkbaharda ağaçların tomurcuklanıp, çiçek açması ve meyveye dönüşmesini görebilmek ve bunları düşünmek dahi eşyâda Hakk'ın müşâhedesidir. İleri bırakılmış cennet (*) ise, Kur'ân'da vaad edildiği üzere, Allah'a inanmış kimselerin ölümden sonra varacakları yerdir.

Mahabbet, tasavvufta, Allah'ın kulunu, kulun Allah'ı sevmesidir. Allah'ın kulunu sevmesi kulun O'nu sevmesinden öncedir. Âlemin yaradılış sebebi sevgidir. Allah her şeyi sever, her şey O'nu sever.

Seyyid Mehmet Zâhid Hazretleri "Bir adam Allah'a olan mahabbetini iddia eder de tevekkül üzere bulunmaz ise o söz tahakkümdür. Yâni delilsiz dâvâdır. Yalan söylemiş olur." buyurmuşlardır. Bu

---

(*) Arapça cennet, canna kelimesinin çoğul hâlidir ve bahçe demektir. Kelimenin âyetlerde çoğul olarak kullanılması birçok cennet bulunduğu inancına yol açmıştır. (96/34, 74/38, 56/12, 20/76) Kimi yorumculara göre cennetler Kur'ân'daki nitelik ve adlarına göre derecelendirilmektedir. Cennetin sekiz kapısı olduğu ileri sürülmüşse de Kur'ân'da sayıları hakkında herhangi bir işaret bulunmamaktadır (39/73). Bunlar: Dâr-ül-celâl, Dâr-üs-selâm, Cennet-ül-me'vâ, Cennet-ül-huld, Cennet-ün-naîm, Cennet-ül-firdevs, Cennet-ül-karar, Cennet-ül-adn.

yolda olan biri " Allah mahabbeti, dünyâ mahabbeti ile bir arada olabilir mi?" diye sorduğunda "Dünyâ mahabbetinden sıyrılırsa, Allah mahabbeti onun kalbine akseder." demişlerdir.

Allah mahabbeti demek, imân sahibinin kalbinde imânın yerleşmesi demektir ki, bu da iyi ve güzel işlere gayret sarfetmektir. Allah mahabbeti imân sahibinin kalbinde birkaç güzel vasıf bırakır ve gösterir.

Hz. Muhammed'in ehli olmayan, Cenâb-ı Hakk'ın da ehli değildir. Peygamberimiz Efendimiz: "Dünyâ tatlıdır, yeşildir. Cenâb-ı Hakk, kullarını kendi yerine koyar ve onları korur. Onların amellerine nazar eder." buyurmuşlardır. Fırsatların kaçırılmasından ve yitirilmesinden sakınılmalıdır. İnsanın, iç âlemini mârifet nûru ile zînetlendirmesi lâzımdır. Bu yolun usûl ve hakikatleri, güzel ahlâkın gerektirdiği değerdedir. Halkın hakkına tecavüz etmeksizin güzel geçinmede bulunulmalıdır. Bir hadis-i şerifde bildirildiğine göre "Bir kimse Resûl'ün yolunda bulunur ise nebilerin eriştiği makama vâsıl olur."

İnsana zînet veren güzellik, sözünde hakkıyla doğru olmaktır. Yâni, tam doğrulukla iş görmektir. İnsan, kalbini utanılacak ve ayıp işlerden uzak tutmalı, karşılaşacağı eza cefaya ve aleyhinde söylenen sözlere sabretmelidir. Kur'ân 2/153: "Ey

imân edenler! Sabır ile salât ile yardım isteyin. Çünki Allah sabredenlerle beraberdir." Bu Hakk yolunun evvelidir.

Peygamberimiz Efendimiz güzel ahlâk konusunda aşağıdaki hususları buyurmuşlardır:

"Şahsî yararlarından vazgeçerek bir kimseye onun haysiyet ve itibârını meydana çıkarmak için alçak gönüllülük gösteren bir kimse ne güzel ahlâk ile vasıflanmıştır."

"Bir mü'min zerre kadar haram karıştırmayarak helâlinden biriktirmiş olduğu malını Allah yolunda sarfederse bu ne güzel cömertlik, asâlet ve ahlâktır."

"Muhtaç ve güçsüzlere merhamet etmek mü'minin kalbine gelen ne güzel bir vasıftır."

"Ticaret ve sanatında ve halk ile olan bütün münasebetlerinde iyilik ve şefkatle muamele etmek mü'minin ne güzel şân ve şerefidir."

"Halka karşı bir mü'minin içerisi barış ve uygunluk üzere olup kin, haset, kibir gibi sıfatlardan kurtulmuş olması ne güzel ahlâktır."

"Bir mü'minin halk ile muamelesi latif ve kerîm olursa ne güzel muamele ve ne güzel ahlâktır."

"Şerri, insanlardan uzak olan bir kimse yüzü güzel bir müjdecidir."

"Bir mü'min için ilmiyle âmil olmak ne güzel saadettir."

"İhtiyacından fazlasını iyi şekilde ve yerine sarfetmek ne güzel ihsan ve ahlâktır."

"Diline her geleni söylemek sevdasında olmayıp ancak sözün doğrusunu söylemek ahlâkın ne güzel hâli ve ne güzel sözüdür."

İşte bu güzel vasıflara sahip olan bir kimse din ile ilgili riyâsız mahabbetle Allah'ın birliğine inanmış bir mü'min, denilmeye hak kazanmıştır.

Bu özelliğe "**Fakr-ı ihtiyarî**" denilir. Bu da ya dış görünüşle ilgilidir, halkın ihtiyaçlarını karşılamak, onları doyurmak veya ihsan etmek gibi; yâhut mü'minin iç âlemi ile ilgilidir ki, bu da nefsini kırarak dünyâ lezzetlerinden ve rahatından sakınmak, Allah yolunda olanlarla birlikte olmak, böyle zâtların terbiyesi altına girmek ve onlara yardımcı olmak gibi. Bunlar güzel yakınlıklardır.

İnsan için insanı incitip eza ve cefa vermemek sevaba yakın olmaktır. Zirâ, ezâ ve cefâ pek büyük hayırları yok eder ve saâdet diye kazandığı şeylerden

o kimseyi mahrum bırakır. Bu makamı korumak için itinâ göstermek lâzımdır.

İnsanlar başkalarının iç âlemlerini seziş ve toplumda birbirlerini incitmeyecek sûrette beraberlik, uygunluk, gönül ve ağız birliği içinde olmalıdırlar. Kötü itikat, nefsin aldatmaları ve fena düşünceler, gerçek bir mü'mini doğru yoldan çıkarmak için bir gaflet perdesidir. Bu yolda bulunan kimselerin birbirleri ile mahabbet ve barış içinde olmaları gerekir.

Seyyid Mücâhid Hazretleri buyururlar ki, "Her kimsenin mânevî bir vücûdu vardır. Bu mânevî vücûd da maldan, ilimden ve sanattan o kimsenin üzerinde eseri görülen şeydir. Malın sadakası, sarfı gerekli olan yere sarfetmek; ilmin sadakası, gönülden gelen dostluk ve bağlılık ile ameldir; sanatın sadakası da sahip olduğu sanatı başkalarına dikkat ile öğretmesidir.

Doğru yolu bulmanın çabası olan ibâdetin sadakası da halkın elinde olan şeye karşı açgözlülük etmekten kesilmektir ki, bu da **"Fakr"** ile vasıflanmış olup Allah'dan başkasına muhtaç olmamaktır. Kulun, her şeyin gerçek sâhibinin Allah olduğunu ve Allah'ın hiçbir şeye muhtaç olmadığını bilmesi lâzımdır. Peygamberimiz Efendimiz bir hadislerinde: "Allah'dan başka hiçbir şeye muhtaç

olmamaklığım benim için bir şereftir. İşte bu sığınma ve dayanma Allah'a bir fahrimdir." buyurmuşlardır.

Bir kimse her ne söyleyecekse düşünmeden söylemesin. Nezâket ve utanma insanı her şeyden korur. İnsanlarla konuştuğunuz zaman ağırlık verircesine söz söylemeyiniz. Zirâ, ekşi yüzlü ve acı sözlü olan insandan herkes nefret eder. Sözünüzde yumuşaklık ve letâfet, yüzünüzde gülümseme, nûr ve güzellik görünsün. Bizim üzerimize lâzım olan, münasebetimizi icâb ettiren kimselerle yakınlık kurmak ve onları kendimizden nefret ettirmemektir. İkramda bulunmak insanın şerefidir.

Bir adam bilgisi ile övünürse cahildir. Mal ile övünmek de cehalettir. Halkın yakınlığı ve kendisi hakkında iyi fikir beslemesi ile kendini gerçekte olgunluğa erişmiş biri gibi bilmesi ahmaklıktır. Zeki olan kimsenin, kendinin ne halde olduğunu bilmesi lâzımdır.

En ziyade itinâ gösterilmesi gerekli olan hâl, ümit ile korku arasında bulunmaktır. Diyelim ki, bir kimsenin Allah'dan korkması ile ümidi muvazene edildiğinde denk gelmelidir. Mânevî bağlılığın kimde olduğu kolayca bilinmez.

Dünyâ, yaratılmanın başladığı ve son bulduğu mahaldir. Rûhun, rûhlar âleminden beşeriyete yâni

insanlık âlemine inişi ile vücûd tamamlanır. Dünyâ, kendimizi maddî ve mânevî şekilde yetiştirmemiz için bir fırsat yeridir. Allah'ın bize ihsânı olan bu vücûdda kalmamalı, olgunlaşma yolunda kendimizi eğitmeliyiz. Zirâ burası bir imtihan ve ayrılık yeridir. Seyyid Ahmed Husameddin Hazretleri şöyle buyuruyorlar: "Dünyâ için olsun, âhiret için olsun çok çalışmalı; sun'î ve tekâmülî olunmalıdır."

Bizler için gerçek mi'raç olan ilâhî emirlere uymalıyız. Allah'ın emrettiği yolun müsaade etmediği ahlâk ve işleri terk edelim. Elimizde Kur'ân'dan başka âsâmız yoktur. Hz. Ali veciz bir hutbelerinde Kur'ân hakkında şöyle buyurmuşlardır: "Allah'ın kitabına sarılın; sağlam ip, apaçık ışık, fayda veren şifâ, susuzları kandıran su O'dur. O'dur yaşayana temizlik veren, O'dur sarılana kurtuluş ihsân eden. Eğrilmez ki düzeltilmeye muhtaç olsun; eğilmez ki halkı yorsun. Dillerde çok okunmaktan, kulaklarda çok dinlenmekten yıpranmaz. O'nunla söz söyleyen doğru söyler, O'nunla amel eden yarar gider, öne geçer."(*)

Kur'ân yolunda olursak ihsan edilmiş olan bu vücûdumuz bir makama ulaşır. Şayet bir makama ulaşamayacak olursa, beden perdesi içinde örtülmüş oluruz ki, bu takdirde beşeriyet makamında kalırız. Beşeriyet makamında alıkonulmuş bulunan kimsenin kurtuluş için üç bilgiye sâhip olması lâzımdır. Bunlar nefsin, kalbin ve Rabb'in bilinmesidir.

(*) "Nech-ül Belaga" (XLIX. hutbe) A.Gölpınarlı tercümesi, Yeni Şark Maarif matbaası, İstanbul 1972

İnsanın nefsini yâni kendini bilerek bütün hareketlerini dengeli tutup, yarın için ne yaptığını görerek hazırlanması gerekir. İlâhî isimlerin tasarrufunun insan üzerindeki mârifeti, kalbin bilinmesidir. İnsan kendisine, Allah'ın yüce isimlerinden hangisinin hâkim olduğunu ve sahiplendiğini bilmelidir. Benlikten kurtuluş için en önemli bilgi Rabb'in bilinmesidir. Bu ise bütün yaratılmışların Rabb ile kaim olduğunu görmek ve O'nun tasarrufu altında olduğunu bilmektir.

Kendini mânevi bir şekilde yetiştirmek isteyen bir kimsenin bu yolda ilerlemesi bâzı konulara bilgili olması ve kuralları uygulaması ile mümkündür.

Seyyid Câfer Zeki bin Ali Hâdî Hazretleri buyuruyorlar ki: "Bir kimsenin murâd ettiği şey üzerine ulaşması, elde edilen sebeplerin tedâriki iledir." Bu sebepler: Tevbe etmek, irâde, doğruluk, Allah'ın yardımına kavuşma, tevekkül ve teslim'dir. Bunlar nefsin, kulluk mertebesine yükselecek mi'racıdır.

Hz. Ali buyurmuşlardır ki: "Hakk yolunda olup Allah'ın emirlerine yakın olanlar, ilim ve ihlâsı nisbetinde dâima ilerler ve günden güne kendisine gelen ilhâmlar ile yükselirler." O kimseler ilhâm edilmiş olan bu ilme uyarlarsa Allah'ın sıfatlarına inerler. Sıfatlarda da Zât'ı müşâhede ederler. İlim ve amel, Hakk yolunda olanın merdivenidir. Bu yolda

olan kimse ilerleyişini ancak bu merdivenden gözetir ve bununla yükselir.

Sıfatların aslı olan "Tevhid", fiillerin çıktığı yerdir. Sıfatlardan fiilleri terk etmeyen yâni dünyâ ile olan alâkasından tamamen sıyrılmayan kimse, hakiki ibâdeti iyi bilemez. Dünyâ zevk ve heveslerinden el ayak çekerek Allah'a yönelmek, Cenâb-ı Hakk'ın sıfatları ile vasıflanmak istidadını elde eylemektir. Tevekkül (güven), ibâdetin üstündedir. Tevekkül ise ibâdette zamanla elde edilir. Kur'ân'da tevekkül hakkında yirmiden fazla âyet vardır.

Kur'ân 39/38: "...De ki Allah bana yeter, mütevekkil olanlar yalnız O'na mütevekkil olurlar."

Kur'ân 64/13: "Allah ki O'ndan başka tapacak yoktur, mü'minler yalnız Allah'a güvensinler."

Kur'ân 65/3: "Ve ona hatırına gelmeyen bir yerden rızk ihsan eder. Her kim Allah'a güvenirse Allah ona el verir. Çünki Allah emrini yerine getirir ve herbir şey için mukadder bir vakit tayin buyurmuştur."

Hakiki ilme ulaşmayan kimsenin Cenâb-ı Hakk'ın sıfatları ile nitelenmesi mümkün olmaz. Gerçek ilim, Hakk yolunda olan kulun, elde ettiği merdivenin iki tarafındaki direkleri gibidir. Amel ile dünyâ işlerinden uzaklaşarak Allah'a yönelmek bu merdivenin

basamakları derecesindedir. O kimse "Lâ ilâhe illallah" kelimesine ilerler ve yükselir.

Hz. Ali'den rivâyet olunur ki: "Ey Allah'ın kulları! Allah'tan korkunuz! Size durumunu anlatarak tarif edeceğim vasıflar, münafıkların hâlleridir. Bu gibi kimselerin hâl ve sıfatlarını size anlatmaktan murâdım, iki yüzlüleri ve ara bozucuları öz hâlleri ile görüp onlardan sakınmanız içindir. Zirâ, bu gibi ara bozuculuk ve iki yüzlülükle vasıflanmış olanlar, insanları doğru yoldan çıkararak eğri yola saptıranlardır. Çünki bunlar, sapıtmış ve alçak kişilerdir. Başkalarını hakir görürler. Bunlar, bir şeyde sebât etmeyip her zaman sözünden dönerler ve kararsızdırlar. Herkesi fitne ve kötü alışkanlıklara sevketmek başlıca arzu ve emelleridir. Sizi göz altına alıp zarar ve ziyan verecek her şeyi gösterirler. Size sanki şefkatli babanız yâhut kardeşiniz gibi güven gösterirler. Onların kalbleri kirli, pis ve karmakarışıktır. Size her zaman güler yüz gösterirler. Lâkin ayağınızın altına kuyu kazarlar ve sizi, zarar verecek şeylerin üzerine yürütürler; sizin iyiliğinizi istemezler. Üzerinize bir fenalık gelirse memnun olurlar. Yine, sizi yok ederek ortadan kalkmanız onların son emelleridir. Sizin için gelecek cezayı beklerler. Yolu güzel gibi gösterirler ama, düştüğünüz vakit de kaldırmazlar. Onlar şeytanın taraftarıdırlar. Kendileri ile, kendilerine yakın olanlar hiçbir zaman mü'minlere iyilik getirmezler."

* * *

VAHİY

Allah ile yarattığı varlıklar arasındaki irtibât süreklidir. Bu irtibât genel olarak bütün varlıklara, yaratılış düzenine uygun hareket tarzlarını bildirme ve özellikle insanla konuşma şeklinde olur. Vahiyde sürat vardır. Nitekim eski sözlüklerde vahiy kelimesi "Süratli işaret" olarak açıklanır. Vahiyde sürat kadar önemli olan bir husûs da gizliliktir. Allah'tan peygamberlerine **"Vahiy"**, insanlara **"İlham"** inerken bu irtibâtın aşağıdan yukarıya yâni kullardan Allah katına yükselişi de **"Duâ"** ve **"Niyaz"** şeklinde olur.

Vahyin genel anlamda bütün yaratılmışlara geldiğini Kur'ân'daki bâzı âyetlerden öğreniyoruz. Allah semâya, yeryüzüne, hayvanlara, her şeye ilâhî düzen içindeki hareket tarzlarını bildirir. Kur'ân 41/12: "İki günde göğü yediye çıkardı. Herbir göğe de kendi işini vahiy etti...". Kur'ân 16/68: "Rabb'in balarısına vahiy etti ki dağlarda, ağaçlarda halkın sizin için çardak yaptıkları yerlerde ev yapın, sonra her bir nevi meyve ve çiçeklerden ye...". Kur'ân 99/1-5: "Yer dehşetle sarsıldıkça sarsıldığı, yeryüzü ağırlıklarını dışarıya çıkardığı ve insanın: "Buna ne oluyor?" dediği zaman, işte o gün Rabb'inin ona vahyetmesiyle kendi haberlerini anlatır."

Ancak vahyin yukarıdaki âyetlerle bildirilen genel anlamının dışında özel bir durumu vardır. Allah, peygamberleri ve üstün tuttuğu kimselerle konuşmak isterse sözlü veya sözsüz bir takım işaretler yâni âyetler gönderir. Bunlar arasında bir fark yoktur. Bâzı kereler Allah ile insan arasındaki bu çok özel haberleşmenin sözlü olması gereği de ortadan kaldırılmıştır, lâkin vahyin gizliliği ve özelliği her zaman vardır. Genel olarak sözlü âyetler vahiy kelimesi ile belirlenmiştir. Yâni vahiy Allah irâdesinin söz şeklindeki ifâdesidir. Vahiy, bir Allah kelâmıdır. Bu ibâre Kur'ân'da birçok âyette geçer. Kur'ân 2/75: "Onların size inanacaklarını mı ümit ediyorsunuz? Oysa onlardan bir grup vardır ki Allah'ın kelâmını işitirler, ardından da O'nu anladıktan sonra bile bile değiştirirler."

Vahiy, Allah'ın ilk peygamberlerden sonuncuya kadar bütün nebîlerine ulaştırdığı emirlerdir. Kur'ân 4/163: "Biz Nûh'a, ondan sonraki peygamberlere, İbrâhim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakûb evlâdına (Yusuf), İsâ'ya, Eyyüb'e, Yunus'a, Hârun'a, Süleyman'a vahiy eylediğimiz gibi sana da vahiy eyledik.". Kur'ân 16/43-44: "Ey Muhammed! Doğrusu senden önce kendilerine kitaplar ve belgelerle vahyettiğimiz bir takım ricâl gönderdik. Bilmiyorsanız kitap ehline sorun."

Vahiyde konuşan Allah, dinleyen insandır. Allah ile insan arasında sözlü bir konuşma mümkün

değildir. Zirâ konuşma iki insan arasında mümkündür. Yâni konuşanın ve dinleyenin aynı özelliğe sahip olması gerekir. İki insan arasında ortak bir dil yoksa, bu bile normal konuşma sayılamaz. Bu bakımdan vahiy olağanüstü bir konuşma durumudur. Tahlil edilemez, ona sadece inanılır. Esrarengiz olmakla beraber insan konuşmasının bütün özelliklerini taşır. Bunu belirtmek için de insan konuşmasına ait "Kelime" sözcüğü kullanılır. Kur'ân 42/24: "...Allah bâtılı yok edip kelimeleriyle hakkı yerleştirir..."

Kur'ân'da vahyin üç şekli olduğu bildiriliyor. Kur'ân 42/51: "Vahiyle veya perde ardından olması veya bir elçi gönderip ona kendi izniyle dilediği şeyi vahiy etmesi sûretlerinden başka hiçbir sûretle Allah'ın konuşması hiçbir insana müyesser olamaz."

Yukarıdaki âyette işaret edildiği gibi vahyin ilk şekli ilham veya rüya ile oluyor ki bu da peygamberlere veya Allah tarafından seçilmiş kimselere gelen özel bir durumdur. Kalbte seziş şeklinde belirir. Bu duruma örnek olarak âyetlerle anlatılan şu olayları verebiliriz. Bu âyetlerde vahiy veya rüya kelimesi ile ifâde edilen husûs, Allah'ın bu kimselerle ilham veya rüyada konuşması hâlidir. Kur'ân 11/36: "Nûh'a vahiy olundu ki kavminden evvel imân edenlerden başka hiçbir kimse imân etmeyecektir. Artık onların işledikleri şeyden dolayı

gam çekme, Gözümüzün önünde vahyimiz ile gemi yap. Zâlim olanlar hakkında bana müracaat etme. Çünki onlar suda boğulacaktır.". Kur'ân 37/102: "Vaktâki o civan babasıyla çalışabilecek bir yaşa bastı. İbrâhim ona şöyle dedi: "Oğlum! Ben bir rüya gördüm; seni boğazlıyorum. Bak sen buna ne diyeceksin?" Oğlu dedi ki: "Baba! Emrolunduğunu yap, inşaallah beni sabırlılar arasında göreceksin." Kur'ân 28/7: "Mûsâ'nın anasına da şöyle vahiy ettik: "Mûsâ'yı emzir, eğer onun için korkacak olursan onu Nil deryâsına bırak, boğulacağından korkma, ayrılığından dolayı gam çekme. Çünki Biz onu sana geri döndüreceğiz, Biz onu peygamberlerden biri yapacağız." "

Vahyin ikinci şekli olan "Hicab" kelimesi ile belirtilen hâli, perde arkasından gizli konuşmadır. Burada dinleyici olan kimse, Allah'ın sözünü işitir ama kendisini göremez. Bu şekilde basit bir ilham değil sözlü bir konuşma oluşumu vardır. Allah kendi istediğini aralarına bir aracı koymadan doğrudan peygamberine bildirmektedir. Ancak bu bildirim bir dil kullanılmadan yapılır. Allah insanın kafasını o biçimde çalıştırır ki, insan Allah'ın irâdesini derhal anlar. Kur'ân 2/35: "Biz: "Âdem! Sen ve zevcen cennette sâkin olun, dilediğiniz yerlerde onun yemişinden, yiyeceğinden bol bol yiyin, yalnız bu ağaca yaklaşmayın, yoksa ikiniz de kendinize zulmetmiş olursunuz." dedik.". Kur'ân 37/104-108:

"Biz de ona nidâ ettik: İbrâhim! Rüyanın iktiza ettiği şeyi hakkıyla yaptın, Biz iyi iş edenlere böyle mükâfat veririz. Hakikaten en beliğ bir imtihan işte budur. Ona oğluna bedel büyük bir koç verdik. Sonra gelenler arasında İbrâhim hakkında iyi bir nam bıraktık."

Bakara sûresinin 253. âyeti vahiyler hakkında bize bir açıklama daha getirmektedir: "Bu peygamberler ki bâzılarını bâzılarından üstün eyledik. Allah bunlardan bâzısı ile söyleşmiş, bâzısının da derecesini yükseltmiştir." Bu âyette "söyleşmiş" olduğu peygamberlerden Kur'ân'da en çok ismi anılan Hz. Mûsâ'dır. Burada Allah (c.c), araya bir aracı koymadan doğrudan doğruya peygamberi ile konuşmaktadır. Hz. Mûsâ, Allah (c.c) ile bu şekilde konuşma şerefini en çok kazanan peygamber olduğundan kendisine "Kelimullah" denilmiştir. Yâni Allah'ın doğrudan kendisine hitâb etmek lutfunda bulunduğu insan demektir. Kur'ân 7/143-144: "...Rabb'i onunla söyleşti. Mûsâ dedi ki: "Yâ Rabb! Bana kendini göster de Sana bakayım." Allah: "Sen beni göremezsin. Fakat bir kere dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin." dedi. Vaktâki Rabb'i dağa tecellî etti. Dağı parça parça yaptı. Mûsâ da düşüp bayıldı. Mûsâ ayılınca: "İlâhî! Seni tamamiyle tenzîh ederim. Sana tövbe ettim, ben, imân getirenlerin ilkiyim." dedi. Allah: "Mûsâ! Beni görmedinse sıkılma, Ben seni risâletlerim, sözlerim

ile halk üzerine mümtaz kıldım. Artık sana verdiğimi al, şükredenlerden ol."dedi."

Vahyin, perde arkasından konuşma şeklinde değişik fiiller kullanılmıştır. Kur'ân 4/164: "...Allah Mûsâ ile söyleşmiştir." Burada Allah (c.c), Hz. Mûsâ ile konuştu denilirken "Kelleme" fiili kullanılmıştır. Kur'ân 19/52: "Ona Tûr'un sağına gelen tarafından nidâ ettik, onu gizli konuşmak için yaklaştırdık." Bu âyette ise "konuştu" yâni "kelleme" kelimesi yerine "Nidâ" sözcüğü kullanılmıştır. "Nidâ" birine uzaktan konuşmak demektir. Burada konuşan ile dinleyen arasında bir mesafe vardır. Âyette geçen "Neciyy" kelimesinde ise konuşan ile dinleyen arasında özel bir ilişki ve yakınlık vardır ve mesafe olarak da birbirlerine yakındırlar. Neciyy kelimesinin sözlük anlamı "Sırdaş" demektir. "Nidâ" ile "Neciyy" kelimeleri aşağı yukarı aynı anlama gelmekle beraber aralarında fark vardır. Hz. Mûsâ, Allah'ın kendisine sırlarını açtığı güvenilir bir kimse olarak tanıtılmaktadır. Kur'ân 28/44: "Biz, Mûsâ'ya vahiy işini bitirdiğimiz vakit sen Tûr'un batı tarafında değildin.". Kur'ân 28/46: "Biz, Mûsâ'ya nidâ ettiğimiz zaman sen Tûr tarafında değildin." Bu iki âyette vahiy ile nidâ yâni Allah'ın konuşmasının aynı anlama geldiğini görüyoruz.

Allah'ın Hz.Mûsâ ile konuşmalarında nidâ kelimesi Kur'ân'da sıkça geçer. Kur'ân 28/30-31:

"Vaktâki Mûsâ ateşin yanına vardı mübarek kıtada sağ taraftaki dere kenarında olan ağaçtan bir nidâ geldi. "Mûsâ! Âlemlerin Rabb'i olan Tanrı benim, âsânı yere bırak." Mûsâ âsâyı yere bıraktı, onu ok yılanı gibi çırpınır görünce korkusundan dönüp kaçtı, geri dönmedi. Ona şöyle dedi: "Mûsâ! Beri gel, korkma sen emniyet içindesin."" Kur'ân 26/11: "Hani Rabb'in Mûsâ'ya "Zâlim kavme Firavun kavmine var, onlar daha sakmmıyacaklar mı ki başkalarına tapıyorlar?" diye sur-i nidâ etmişti." Kur'ân 26/63: "Biz Mûsâ'ya "Âsânla denize vur" diye vahiy ettik..." Kur'ân 7/117: "Mûsâ'ya "Âsânı bırak" diye vahiy ettik..." Görüleceği gibi vahiy ve nidâ kelimeleri burada aynı anlamda kullanılmıştır.

Vahyin üçüncü ve en geniş anlamda olanı "Elçi gönderme"dir ki bu da Hz. Muhammed'e gelen vahiy şeklidir. Peygamberimiz konuşulan sözleri işitmekle kalmaz aynı zamanda konuşanı da bizzat görür. Kur'ân'da iki yerde Allah'ın sözlerini taşıyan meleğin Hz. Muhammed'e göründüğü işaret edilmektedir. Kur'ân 53/4-14: "O'nun sözü kendine vahiy olunan bir vahiyden başka bir şey değildir. Ona pek kuvvetli, pek heybetli biri öğretti de göğün en yüksek bir kenarında olduğu halde doğruldu. Sonra peygambere yaklaşıp aşağı sarktı, araları iki yay kadar veya daha az kaldı, Allah'ın vahiy ettiğini kuluna vahiy etti. Peygamberin gördüğünü kalbi yalan çıkarmadı. Hâlâ onun görüp bildiği şeyde ona

karşı yaygara mı ediyorsunuz? Peygamber O'nu bir kere de Sidre-i müntehâ yanında görmüştü." Kur'ân 81/21: "Peygamberler arasında kendisine itaât olunan, vahiy husûsunda da emin olan bir elçinin sözüdür." Kur'ân 81/23: "O, elçiyi el ayak yetişmeyecek yüksek bir kenarda görmüştü."

Vahiyleri Hz. Muhammed'e getiren aracı melek Cebrâil (a.s)'den başkası değildir. Kur'ân'da Cebrâil, Cibril olarak da anılır. Cebrâil'in bir diğer adı da "Emin-ül Vahiy"dir. Yukarıdaki âyetlerde belirtildiği gibi Hz. Muhammed'in bizzat gördüğü Cebrâil (a.s)'dir. Böylece Peygamberimiz, kalbi ile gördüğü ve duyduğu Cebrâil'i gözü ile de yeryüzünün yüksek bir yerinde görmüştür. Mekke'de inen âyetlerde bu aracı meleğe Cebrâil yerine Rûh-ül Kudüs denildiği görülür. Kur'ân 16/102: "Onlara de ki onu Rûh-ül Küdüs, mü'minlerin imânlarını sâbit kılmak..." Kur'ân 26/193-195: "Sen tanrı azabıyla korkutanlardan olasın diye onu Rûh-i Emin açık olan arap diliyle indirmiştir."

Medine'de nâzil olan âyetlerde ise Cebrâil ismi daha çok geçer. Kur'ân 2/97: "De ki her kim Cebrâil'e öfkelenirse ne yapar? Çünki Cebrâil Kur'ân'ı kalbine önlerindeki Kitab'ı tasdik ederek..."

Peygamberimize duyurulan Allah'ın sesidir. Bu ilâhî seste Allah daima "Biz" şeklini kullanır ve

Peygamberin söyleyeceği sözün başına "Kul" (Söyle, De ki) kelimesini koyar.

Hz. Muhammed aracı vâsıtası ile yapılan bu vahiy şeklinde sadece vahyi alan bir nebî değil aynı zamanda o vahyi insanlara aktarma görevini de yüklenen bir elçi yâni resûldür. Bir anlamda nasıl Cebrâil (a.s) Allah'ın Hz. Muhammed'e gelen elçisi ise, Hz. Muhammed de Allah ile insanlar arasında aracı vaziyeti gören bir Allah elçisidir. Kur'ân 7/61: "...Fakat ben âlemlerin Rabb'i tarafından gönderilen bir resûlüm."

Nebî, Allah'ın vahyettiği sözleri aynen milletine aktaran peygamberdir. Resûl ise kendisine kitap verilen peygamberdir. Peygamberler arasında sadece Hz.Davud, Hz.Mûsâ, Hz.İsâ ve Hz.Muhammed resûldür. Hz.Nûh, Allah emirlerini ve doğru yolun şartlarını milletine bildirmek için Allah tarafından görevlendirilen ilk peygamberdir.

Vahiy ile birarada gelen bilgi aynen ve en net biçimde peygamberin hafızasına bir daha unutamayacağı bir biçimde işlenir. Kur'ân 87/6: "Biz sana, Kur'ân'ı okutacağız, sen de unutmayacaksın."

Hz. Muhammed vahyi alırken dikkatli olması gerektiğini biliyordu. Vahiy tamamlanmadan acele ile vahiy kelimelerini unutmamak için dilini

oynatmaması emredilmektedir. Kur'ân 75/16-18: "Muhammed! Vahiy bitmesin diye acele almak için dilini kımıldatma. Çünki onu kalbinde toplamak ve lisanında kıraatını sâbit kılmak bize aittir. Sana Kur'ân'ı kıraat eylediğimizde sen onun kıraatına tâbi ol." Kur'ân 20/114: "...Sana Kur'ân'ın vahyi bitirilmeksizin onu kıraatte acele etme..."

"Elçi gönderme" şeklindeki vahiye bir başka örnek de Hz. Meryem'in Rûh-ül Kudüs'ü görmesidir. Kur'ân 19/17-18: "...Ona rûhumuzu gönderdik. Rûh ona tam bir insan şeklinde göründü. Rûh, "Ben Rabb'imin elçisinden başka bir şey değilim"..." Âyetteki "Rûh" Cebrâil (a.s.)'den başkası değildir. Hz. Meryem onunla yüzyüze görüşüp, konuşmuştur.

Hz. Muhammed'e ilk vahiy olan "Ikra" (Oku) âyeti (96/1) Ramazan ayında inmiştir. Kur'ân 2/185: "Ramazan ayı ki onda Kur'ân inzâl olunmuştur."

Kur'ân'ın, Ramazan ayının 17. gününe rastlayan bir pazartesi günü inmeye başladığı biliniyor. Ancak bu tarih hakkında değişik rivâyetler vardır. Bu kutlu gün islâm âleminde Kadir gecesi olarak kutlanır. Ehl-i Beyt imâmları Kadir gecesinin Ramazan'ın 23. günü olduğu fikrine itibâr etmişlerdir. Memleketimizde ise 27. günü kutlamak gelenek olmuştur.

* * *

KUR'ÂN'DA DUÂ

İnsandan Allah'a yükselen yakarışa "Duâ" denir. Duâ da vahiy gibi özel bir haberleşme şeklidir. Bu bakımdan duânın da olağanüstü bir niteliği vardır.

Hangi dinî inanışta olursa olsun çok eski tarihlerden beri herkes duâ eder. Kur'ân'da Allah'a inanmayan müşrik araplarm dahi bir tehlike anında Allah'a yalvardıklarma örnek veren âyetler vardır. Kur'ân 10/12: "İnsana bir darlık gelince, yan yatarken, otururken veya ayakta dururken Bize duâ eder. Onun sıkıntısını kaldırdık mı, sanki başına gelen sıkıntının def'i için Bize duâ etmemiş gibi geçer, gider...". Kur'ân 10/22-23: "...“Bizi bu tehlikeden kurtarırsan and olsun ki şükredenlerden oluruz.” diye O'na yalvarırlar. Allah onları kurtarınca hemen yeryüzünde haksız yere taşkınlıklara başlarlar..."

Duâ kelimesi aslında "Çağırmak" anlamında olup; yakarmak, sığınmak, yardım talep etmek şeklinde de kullanılır. Duâ kulun arzularını, istek ve ihtiyaçlarını, Allah'tan sözlü olarak istemesidir. Duânın kabul olunacağına dair âyetler mevcuttur. Kur'ân 40/60: "Rabb'imiz buyuruyor ki Bana duâ edin

de duânızı kabul edeyim...". Kur'ân 2/186: "...Ben onlara yakınım, duâ edecek kimse Bana duâ ettiği zaman duâsını kabul ederim..."

İbâdetlerde duânın önemli bir yeri olduğu âyetlerde belirtilmiştir. Kur'ân 21/90: "Biz de onun duâsını kabûl ettik, ona Yahya'yı bağışladık... Ümitle, korkuyla Bize duâ ederler, Bize karşı huşû ve tevazû içinde bulunurlardı."

Hz.Muhammed'in "Duâ ibâdetin özüdür." meâlindeki hadisi ile önemi bir kez daha gözler önüne konulan duâ, kulun, Allah'ı tek yardımcı tanıması demek olduğundan en iyi ibâdet şekli sayılır. Bu bakımdan Kur'ân okumak en büyük duâ hükmündedir. Zaten Kur'ân'da kendileri duâ olan âyetler bulunmaktadır. Fatihâ sûresinin tamamı duâdır.

Kur'ân 2/286: "...Ey Rabb'imiz! Şayet biz unutacak veya yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Ey Rabb'imiz! Bizden evvel gelenlere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme. Ey Rabb'imiz! Gücümüzün yetmediği şeyleri bize taşıtma. Bizi affet, bizi bağışla, bize acı; Sen Mevlâmızsın! Kâfirlere karşı bize yardım et."

Kur'ân 3/8-9: "Ey Rabb'imiz! Bizi doğru yola erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme, bize kendi katından rahmet de bağışla. Şüphesiz Sen sonsuz

bağışta bulunanansın." "...zirâ Allah verdiği sözden caymaz."

Kur'ân 14/40-41 (Hz.İbrâhim'in duâsı): "Yâ Rabb! Beni ve çocuklarımı namazı dosdoğru kılanlardan eyle" "Ey Rabb'imiz!... Bu duâmı kabul et. Ey Rabb'imiz! Hesap sorulduğu gün beni, anamı ve babamı, inananları bağışla."

"Bir şey istemek" üzere yapılacak duâlarda kulun, o isteğinin olması için önceden gerekli ortamı hazırlaması lâzımdır. Öğrenci önce dersini çalışmalı sonra Allah'tan başarılı olması için talepte bulunmalıdır. Çiftçi usûlüne uygun bir şekilde toprağını ekmeli sonra ürününün bereketi için Allah'a yakarmalıdır. Bu vaziyette zaten duânın kabûl edilmesi için gerekli ortam hazırlanmış, kul kendi üzerine düşeni yapmış olmaktadır. Bundan sonrası için duâsmın kabûl edileceğine inanarak beklemelidir.

Allah, kulunun duâsına cevap vereceğini Kur'ân'da müjdelemiştir. Kur'ân 3/38: "Zekeriya Rabb'ine duâ etti: Yâ Rabb! Nezdinden bana pâk bir nesil bağışla. Doğrusu Sen duâyı işiten Zât'sın.". Kur'ân 14/39: "Bana ihtiyarlığımda İsmail ve İshak'ı bahşeden Allah'a hamdolsun. Çünkü Rabb'im duâları İşiten'dir."

Duânın insanın sadece zor anlarında başvuracağı bir yol olınaması gerektiğine dikkat çekilir. Kur'ân 39/49: "İnsanın başı sıkıldı mı Bize yalvarır, yakarır, sonra inâyetimizden ona nimet verdik mi "Şu bana verilen şey ancak yolumu bildiğimden dolayıdır." der. Hayır o nimet bir mihnet ve iptilâdır. Fakat onların pek çoğu bunu bilmezler."

Ancak her durumda Allah'ı hamd eden kimsenin, tanrı katında yeri diğerlerinden farklıdır. İnsanın duâyı bırakmamasında yarar vardır. Mutluluk ve ferah günleri insanı aldatabilir. Kulun hâline şükretmesi dahi duâdır. Kur'ân 40/60: "Rabb'iniz: Bana kulluk edin ki size karşılığını vereyim..."

Duânın süslü kelimelerle dolu veya uzun olmasından ziyade onun temiz bir kalp ve samimiyetle yapılması önemlidir. Kur'ân 7/55: "Rabb'inize yalvara yalvara, gizlice ibâdet edin. Çünki O, haddi aşanları sevmez."

Duâ, bir anlamda kulun Allah ile konuşmasıdır. Ancak bu konuşma dilden kalbe yükselirse, gerçek duâ niteliğini kazanır. Allah insanın her hâlinden haberdar olduğundan en samimî bir rûh durumu içinde O'na yakarmak gerekir. Kur'ân 7/56: "Tanrı'ya korkarak, umarak duâ edin. Çünki Tanrı'nın rahmeti iyilik edenlere yakındır.". Kur'ân 17/110: "De ki

Tanrı'ya duâ edin veya Esirgeyen Zât'a dûa edin, hangisine duâ ederseniz edin O'nun Er-Rahman, Er-Rahim, Es-Selâm gibi güzel adları vardır."

* * *

İNDEKS

Âdem (a.s) 39,40,56,62
Âdemiyyet 25,40,52,56,61
Ahad 5,6
Ahadiyyet 5,6,14,46-48,59,61
Ahfâ 37-39,44,49,50,57,63
Ahmet Husameddin Hz.leri 23,35,42,72
Âlem-i Emr 37,40,58,63
Âlem-i Hakk 28
Âlem-i Halk 28,37
Âlem-i Mülk 37
Âlem-i Şahadet 37
Ali (r.a) 30,47,72,73,75
Amâ 4,7
Ateş 37,38,55,57,60,61
A'yân 6-8,47
A'yân-ı Sâbite 7,8,52,64
Âyin 31,32
Ayn 6,8,52
Ayn-ı Sâbite 52,61
Ayn-ı Tevhid 41
Aziziyyet 8

Basar 14,38
Beka 14,24,26
Berzah 41
Beş Latife 37-45,49,59

Cebbâriyyet 8
Cebrâil 83,84

Celâl Sıfatları	5
Cemâl Sıfatları	14
Cennet	65,66
Duâ	76,86-90
Dünyâ	71
Ehl-i Tecrîd	19
Emir Âlemi	37,63
Esmâ-ı Hüsnâ	12,13
Fakr	24,70
Fakr-ı İhtiyârî	69
Fenâ	13,26
Feyekûn	8,41
Feyz	38-42,45,51-55,59-63
Feyz-i Akdes	8
Feyz-i Mukaddes	8
Gayb Âlemi	19,33,37,47
Hâdiyyet	9
Hafî	24,25,37-39,42-45 49,50,55,56,62-64
Hâlık	59,61
Hâlikiyyet	59
Hava	37,38,56,57,62
Hayat (Hayy)	14,17,40,41,38,57,60
Hudûs	13
Hüviyet-i Mutlaka	25,47

İbrâhim (a.s)	39,53,60,77,79,80,88
İbrâhimiyyet	40-42,53,54,56,61
İhlâs sûresi	17,46,49
İlâhî isimler	12,47
İlâhî sıfatlar	12,47
İlham	76,78
İlim	14,38,40
İnsan-ı Ekber	53
İnsan-ı Kâmil	26-30,55
İrâde	14,38,73
İrfan	26
İsbât	11,19-25
İsâ (a.s)	39,56,57,63,77,84
İseviyyet	24,39,42,55,56,62
İsim (ism)	12,13
Kabe Kavseyn	57
Kahhariyet	9
Kalb	25,37-41,44,46,49,52
	59-62,72,73,78,89
Kavs	57,63
Kelâm	14,38
Kelime-i Tevhîd	16-18
Kesîf-i Zulmânî	37
Kıdem	14
Kıyâm bî nefsihî	14.24
Kıyâm lî gayrihî	13
Kuddûsiyyet	8
Kudret	14,24,38
Kur'ân	2,11,69,72,82,83,85-89
Kurb-i Nevâfil	43

Kün 7,8,43

Latife 38,40,41,44,52,57,58
Letâfi-i Nûrânî 37

Mahabbet 41,46,66,67,69
Mahv-ü Fenâ 23
Mardiye 22
Melekût Âlemi 37
Muhâlefetün li'l-havâdis 14,24
Muhammed (s.a) 2,34,36,50,53,57,58
63-68,70,82-85,87
Muhammediyyet 36,40,42.44,57
Murâkabe 46,51-54,58-63,82
Mûsâ (a.s) 39,42,54,55,57,79-82,84
Mûseviyyet 39,51,54,55,61
Müheyminiyyet 8
Mütekebbiriyet 8
Mürşid 26,28,52,53,55,61
Müşâbehet 13

Namaz 18,32,88
Nefs 8,22,28,37,38,44,49,57
65,69,72,73
Nefs-i Nâtıka 57
Nefy 11,19-25
Niyaz 76
Nuh 84,78
Nüfus-u Kudsiye 22

Râbıta 34-36
Râdiye 22
Risâlet 34
Rûh 37-43,46,49,53,56,60,62,63,71
Rübûbiyyet 9-11,14,29,54,61

Samedâniyyet 47,48
Selâmiyyet 8
Selbî Sıfatlar 5,13,14,24,38-43
50,53,55,62
Semi' 14,38
Sıfat 12,13
Sıfat-ı Zâtiye 13
Sırr 37-43,46,48,49,54,55
59-61
Su 37,38,53,54,57,60,62
Sübûtî Sıfatlar 13-15,38,40,41,43,49

Şeyh-i Mercû 22,26-30,35
Şeyh-i Me'zûn 29,35
Şey'iyyet-üs sübût 48,51
Şirk 13
Şuûnat-ı Zât 21,38,42,43,49,54

Takvâ 65
Tarikât 31
Tecellî-i Ef'âl 38,40
Tekvîn 8,14,15,38
Tenzihî Sıfatlar 5,13
Tevbe 73,11

Tevekkül 73,74
Tevhîd 16-18,23,41,42,74
Tevhîd-i âsâr 18
Tevhîd-i ef'âl 18
Tevhîd-i sıfât 18
Tevhîd-i ilm-i şuhûdî 23
Tevhîd-i ilm-i gaybî 23
Toprak 37,40,57,60-62

Ubûdiyyet 10,14,24
Ulûhiyyet 7,13,46,47,54,63

Vahdâniyyet 14,24
Vahdet 6,16,47
Vahid 6
Vahidiyyet 6,9,14,45,48,54
Vahiy 76-86
Vücûd 14,51,61,72

Yaratma Âlemi 37,38,56-58,63

Zât-ül Baht 4,38,41,42,51-55,59-63
Zât-ı Vâhid 9
Zikir 19,24,25,31-33,58

* * *